

SİNOPTA SELÇUKİLER ZAMANINA AİT TARİHİ ESERLER

Yazan: *M. Şakir Ülkütaşır*

Giriş: Selçukîlerin Sinop seferi — Tarihi eserlerinden:

- 1) İşkale ve kitâbeleri. 2) Camiler, Mesçitler.
- 3) Medreseler. 4) Türbeler. 5) Çeşmeler.

GİRİŞ

Selçukîlerin Sinop seferine toplu bir bakış

Anadolu Selçukî hükümdarı (Gıyasüddin Keyhüsrev, I) in ölümünden sonra, oğulları «İzzüddin Keykâvus, I» ile «Alâüddin Keykubad, I» arasında, bir saltanat kavgası çıkmıştı. (608/1211). O sırada Tokat Hâkimi bulunan Alâüddin Keykubad, ağabeyi İzzüddin Keykâvus'un hükümdarlığını tanımadı ve amcası Erzurum Hâkimi «Mugisüddin Tuğrulşah» ile birleşerek İzzüddin'e karşı ayaklandı. Her ikisi, İzzüddin'in bulunduğu Kayseri'yi ansızın muhasara ettilerse de Vâli Emir «Celâlüddin Kayser» in bir hilesiyle bu muhasaradan olumlu bir sonuç elde edemediler. Alâüddin, Kayseri'den kaçarak Ankara'ya geldi ve kaleye kapandı. Bunun üzerine Ankara (Engüriye) kalesi, İzzüddin tarafından bir yıldan ziyade muhasara ve tazyik olundu. Ninayet, Ümeradan «Hüsameddin Çoban» ile «Seyfeddin Kızıl» Beyler, akdettikleri bir mecliste, iki kardeşin arasını buldular (1 ve 2). İzzüddin Keykâvus, kardeşi Alâüddin'e bir şey yapmayacağına dair yemin ile teminat verdi; Alâüddin de teslim oldu. Alâüddin, Seyfeddin Ay Bey ile birlikte önce Malatya civarında «Minşar», sonra da «Küzerpirt» kalesine hapsedildi (3). Ağabeyi ölünceye kadar burada mahpus kaldı. Bunun üzerine İzzüddin Keykâvus, tekrar konya'ya avdet etti (610/1213).

Hüsameddin Çoban ile Seyfeddin Kızıl Beyler Batıda, esasen Uçlar (hudutlar) da bulunuyorlardı. Güneyde de siyasi durum düzünlenmişti. Bundan dolayı dahilî kavgalar sırasında batı ve güney hudutları emin bir halde idi. Yalnız kuzeyden (Canit) Tekfürü «Kir Aleksi» (4) nin, iki kardeş arasındaki mücadelenin uzamasından dolayı, öteden beri Selçukîlere vermekte olduğu vergeyi kestiği gibi Sinop tarafından tecavüzlerde bulunduğu da öğrenildi. Sivas ve Amasya mülhakatının sınırdaki köyleri halkı düşmanın bu tecavüzlerinden Konya'ya mütemadi şikâyetlerde bulunuyorlar-

dı, Canit Rumları, zaman zaman çeteler halinde başkılar yaparak bu havadaki Türk köylerini yakıyorlar; mahsul ve sürülerini yağma ediyorlardı.

Bunun üzerine Konya'da Sultan İzzüddin Keykâvus nezdinde bir meclis akdolunarak Sinop'un durumu ve ahvali görüşüldü. Sinop, o zamanın pek çetin kalelerinden biri olduğu için bunun savaşıyla alınması güç görüldü. Şehrin (yani kalenin) devamı bir surette muhasarasiyle erzaksız bırakılması hattâ bu arada civardaki tarım mahsulâtının yok edilmesi bile düşünülüdü. Tedbirler alındı ve bu suretle şehrin zaptına karar verildi.

Bu meclisin ardından birkaç gün sonra İzzüddin Keykâvus, dirlik (ikta) sahibi bütün vilâyet Beylerine emirler göndererek savaşı yapılıcağını ve adamlarıyla beraber bu savaşı gelip itihak ettirilerini bildirdi. Bunun üzerine Malatya Vâli ve komutanı Emir Sipehsâlar «Hüsameddin Yusufo», Nakıvî = نكوي (Niğde) Vâlisi «Zeynüddin Beşare», Araklıye (Konya Ereg-lisi) Vâlisi «Şucaüddin Ahmet Bey», Sams Vâlisi Kaymaz Oğullarından «Bedrüddin Ebu Bekir», Amasya Beylerinden ve Bedrüddin'in husumlarısında «Mübarizüddin Behramşah», Kayseri vâlisi «Celâlüddin» (5), Sübhân «Bahâüddin Kutluğca», Sivas Beylerinden «Medüddin Ayas» ve «Sircüddin Ömer», Kayseri-Aksaray Beyi «Zeynüddin İdeniz», Honas Beyi «Berdüddin Ayas» hülâse, bütün Selçukî Komutan ve Beyleri adamlarıyla beraber Sinop üzerine yola çıktılar. Sultan İzzüddin Keykâvus, de, Konya'dan büyük bir kuvvetle yürüyordu (6).

Ordununu gidiş yolu çok gizli tutulduğundan düşman, Selçukîlerin bu yürüyüşlerinde haberdar değildi. Her türlü askeri tedbirler zaten alınmıştı. Ordu, Kızılurmak vâdisine gelince, «Kir Aleksî'nin ve vilâyetinin ve Sinop'un ahvalini geçiği gibi» tetkik etmek üzere tecribedide Beylerden birinin komutasında bir akıncı kolu yola çıkarıldı. Bu müfrezeye Sinop yakınlarına kadar sokuldu. Bunlar, Tekfür'ün kale dışarısında bir köyde, 500 atı ile, avlanmakta olduğunu öğrendiler ve bunu gerideki orduya bildirdiler. Müfrezetin hemen baskın yaparak Tekfür'ü yakalaması emredildi. Müfrezeye, bir su başında iştet etmekte olan Kir Aleksî'yi esir etti. Tekfür, bağı olarak, İzzüddin Keykâvus'un yanına getirildi. İzzüddin, Kir Aleksî'ye karşı çok iyi davranmış, ve Sinop'tan barış ile çıktığı takdirde Camikte (Samsunda) kalmasına müsaade edeceğini de söyledi.

Tekfür'ün tutulduğu sırada yanındaki muhafızlardan Sinop'a kaçmağa muvaffak olanlar işi haber verdiler. Halk, kale kapılarını kapıyarak karşı koymağa yeltendi. Üç gün sonra Kir Aleksî, kale dışarısına getirildi. Bir koşuktuna siyâsâ ile, artık karşı koymanın mânâsızlığı, bir fayda veremeyeceği kale içerisindekilere gösterilmek istenildi. Fakat halk önce «Kir Aleksî esir oldu ise onun yerini alacak erişmiş oğulları vardır. Onlardan birini yerine koyar, kaleyi vermeziz» diyerek bir türlü teslim olmağa yanaşmadılar. Nihayet, Tekfür'ün öldürülmemesi, kimsenin cesasına kıyılmaması, herkesin işlediği yere gidebilmesi şartıyla kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Esasen istenilen de budur. Sinop'luların bu teklifi kabul edildi, Sultan İzzüddin «Tekfür'ü okuyup (davet edip) onun katında and kıttı. Bunun

üzerine kalenin anahtarları Selçukîlere teslim edildi (7). Bu suretle hiçbir kimse'nin burnu kanamaksızın 611 yılı Cemaziyelâhîrinin 26 ncı Cumartesi günü (3 Ekim 1214) Sinop, Selçukî devletinin eline geçti (Câmi üd-Düvel). İbni Bibî ise Sinop'un fethini, 26 Cemaziyelâhîr, 611 Pazar günü olarak kaydeder (8).

Kalenin tesliminin ertesi günü büyük bir alayla şehre girildi. Kir Aleksî ile bir muahede akdedildi. İzzüddin, bu muahedenamayı, saklanmak üzere, hazineye gönderdi. Aleksî yıllık bir vergiye bağlandığı gibi bütün adamları, malhâriyle beraber gemilere bindirilip Canik'e gönderildi. Şehirde kalmak isteyenler bırakıldı ve kendilerine çok iyi muamele edildi.

İzzüddin Keykâvüs, Sinop'u baştan başa imar ile şenlendirmeyi ve kalenin yıkıklarını tamir ile ayrıca berzah üzerindeki kısmına az bir kuvvetle müdafaa olunabilir bir de «İçkale» (9) yapıp ilâvesini emretti. İçkale kitabelerinde adları yazılı olup savaşa iştirak etmiş olan Selçuklu ümerası tarafından bu kısım şırttan yeniden ilâve ve diğer taraflardan da tamir suretiyle meydana getirildi. Her şehirden Sinop'a hocalar, yapı ustaları getirildi. Mevcut kiliseler cami'ye tebdil edildi. Bir medrese yapıldı. Uçlardaki köylerden Sinop'luların şerrinden kaçan eski Türkler de yurtlarına getirilip yerleştirildi; öküzsüz, tohumuz kalanlara öküz ve tohum verildi. Başka vilâyetlerden, Sinop havalisinde yurt tutmak isteyenler olursa gelip yerleşmeleri için Vilâyet Beylerine emirler gönderildi. Yine Çepnili oymaklardan kuvvetli bir uç teşkil edildi. İdarî teşkilât ile beraber arazi ve nüfus tahriri de yapıldı. İzzüddin Keykâvüs, Sinop seferine iştirak eden vilâyet Beylerinden Simre Valisi «Bedrüddin Ebubekir'i, idaresindeki askerlerden bir kısmıyla beraber Sinop'ta Vali ve Komutan bırakarak kendisi Sivas'a döndü.

Selçukî Sultanı İzzüddin Keykâvüs, Sinop'un fethini mütaakip keyfiyeti «Şeyh Mecdüddin İshak» vasıtasıyla Bağdattaki Abbâsî Halifesi «Nasır-ı Billâh»a bildirdi, bu meyanda birçok mücevherat, ağır kumaşlar, cariyeler, köleler, cins atlar, katırlar, develer, altın ve gümüş evânî gibi kıymetli hediyeler de göndererek Halife'den Ahilik alâmetlerinden olan «Fütuvvet Şalvarı» istedi. Halife, Selçukî Hükümdarının arzusunu is'af ile Fütuvvet Şalvarı ve Fütuvvetname (Amame-i meylâ) denilen siyah şed ve iki parçadan müteşekkil zırh gömlek ve bir de müttekâ denilen ve koltuk altına koyulup dayanılan destek (Mesnet) göndermiş (Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, s. 73) ve yazdığı ferman (Menşur) da da İzzüddin Keykâvüs'e (Essultan ül-galib) unvanını verdiğini de bildirmişti. Halife'nin verdiği bu unvan bundan sonra, İzzüddin Keykâvüs'ün yaptırdığı dinî, ilmi, hayrî bütün müesseseler ile bastırıldığı paralara da yazıldı.

* * *

Sinop, Selçukîlerin burayı fetihlerinden elli yıl kadar sonra Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından bir istilâya uğradı. «Kılıç Arslan, IV» ile kardeşi «İzzüddin Keykâvüs, II» arasında vukua gelen dahilî savaşlar sırasında Trabzon Rum İmparatoru I inci Manuel, Selçukî Sultanlarının bu

mücadelelerinden istifade ederek Sinop'u zaptetti (659/1261); bu suretle Sinop, tekrar bu İmparatorluğun eline geçti. Sinop'un bu istilâsı Konya'ya düşündürdü; istirdadı için askerî tedariklere tevessül edildi. IV üncü Kılıç Arslan'ın başkanlığı altında toplanan bir mecliste, Selçukî Vezirlerinden, Emîri Sahib Mühezzibüddin Aliyyüd Deylemî'nin oğlu, Muinüddin Süleyman Pervane, Sinop'u Rumların elinden geri almağa memur edildi. Süleyman Pervane Niksar, Samsun ve Vilâyet-i Danişmendiye (Tokat ve havalisi) den topladığı dört bin kadar askerle Sinop'un istirdadına koştu. Kızılırmak vâdisinden ilerledi. Pervane'nin bidayette karargâh-ı askerisi şimdi Boyabada tabii bir bucak merkezi olup, Kızılırmak kenarında bulunan «Duragan» idi [*].

Pervane önce Sinop'u karadan epeyce tazyik ettiği halde zapta muvaffak olamadı. Bilâhara gemiler tedarik edip içine bin kadar asker koyduktan ve bu suretle denizden de muhasara ve tazyik eyledikten sonra kaleyi zapta muvaffak oldu (661/1262). Süleyman Pervane'nin bu muhasarası iki yıl kadar devam etmiştir. Pervane, Sinop'un müstevliler elinden istirdadı hâtırası olarak şehir dahilinde bir medrese yaptırdığı gibi buranın kendisine temlikini de sağlamıştır (bk: kısım III).

Sinop, yarım asır doğrudan doğruya Konyanın, bilhassa askerlik ve ticaret bakımından, mühim bir vilâyeti halinde kaldı. Bu esnada şehirde, cami ve medrese gibi birtakım asarı medeniye de meydana getirildi. Sulçukî idâresi zamanında, Antalya güneyde en büyük bir ticaret iskelesi olduğu gibi kuzeyde Sinop şehri de âdeta bir ambar mesabesinde telâkki olunuyordu; yani Kuzey Anadolu'nun başlıca idhalât ve ihracat medharı, bu sahillerin o devirde en meşhur bir ticaret iskelesi olan «Sinop» idi.

Sinop şehri ve limanı, coğrafi durumu itibariyle bu devirde de bahri bir-üs mahiyetinde olup burada «Emir üs-sevâhil» veya «Reis ül-Bahir» namında bir Selçukî Amiralî bulunmakta idi. Anadolu Selçukîleri güneyde Antalya ve Alâiye, kuzeyde de Sinop limanlarına sahibolduktan sonra buralarda donanma yaptırmışlardı. Bu üç liman, hem gemi kerestesi tedarikine ve hem de donanma inşasına müsait yerlerdi (10). Selçukîlerin bu limanlarda mevcut donanmalarının miktarı hakkında kesin bilgilerimiz yoksa da, donanmanın faaliyette bulunduğunu pek iyi biliyoruz. Meselâ: Birinci Alâüddin Keykubat, tüccar mallarının müsadere edilmesinden dolayı, Kırım ve Kıpçak taraflarına donanma ile, melik ül-ümerâ «Hüsameddin Çoban Bey» komutasında, asker sevk etmişti.

Yine Selçukîler zamanında Sinop Reis ül-Bahir'liğinde bulunmuş olan Emir Şücaüddin, Moğolların itimadına binaen «Gıyasüddin Keykâvüs, II» ye saltanat naipliği yapmış fakat sonradan «Sahip Şemsüddin» ile aralarının açılması üzerine Sinop'a çekilmişti.

Anadolu Türklerinin Sinop'u elde etmeleri, onların Karadeniz'de ve hattâ Kırım sahillerinde faaliyette bulunmalarını, (Sudak-Suğdak)ı bile zaptetmelerini sağlamıştı. Sinop limanında daha Selçukîler zamanında başlıyan

[*] Süleyman Pervane sonradan burada bir han da yaptırmıştır.

bu askeri ve ticari deniz faaliyeti, muahhar devirlerde de, yani Pervâne Oğullarıyla Candar Oğulları ve nihayet Osmanlılar zamanında da devam etmiştir. Osmanlılar zamanında Sinop tersanesinin uzun süren faaliyetine dair birçok tarihi kayıtlar vardır (11).

Bu kısım için faydalandığımız başlıca kaynaklar :

- 1 — Muhtasar Selçukname-i İbni Bibi, Leide T. J. Brill. 1902.
- 2 — Tevârih-i Âli Selçuk (Türkçe), Houtsma tab'i.
- 3 — Doktor Rıza Nur, Türk tarihi, cilt 3, Matbaai Amire, İstanbul 1924.
- 4 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, Türk Tarih Kurumu yayımlarından, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- 5 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Türk Tarih Kurumu yayımlarından, Ankara 1937.
- 6 — Halil Edhem, Kayseriyye Şehri, Tarih-i Osmanî Encümeni külliyesi 5, Matbaai Orhaniye, 1334.
- 7 — Hasan Fehmi Turgal, Anadolu Selçukluları; Türkiye Basımevi, İstanbul 1935.
- 8 — Halil Edhem, Düveli İslâmiye, Maarif Vekâleti neşriyatından, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.
- 9 — Ahmet Tevhit, Rum Selçukî Devletinin inkirazıyla teşekkül eden Tevâif-i Mülûk, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sayı 1-5.
- 10 — Necib Âsım ve Mehmet Ârif, Osmanlı Tarihi (Medhal), Birinci cilt, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1335.

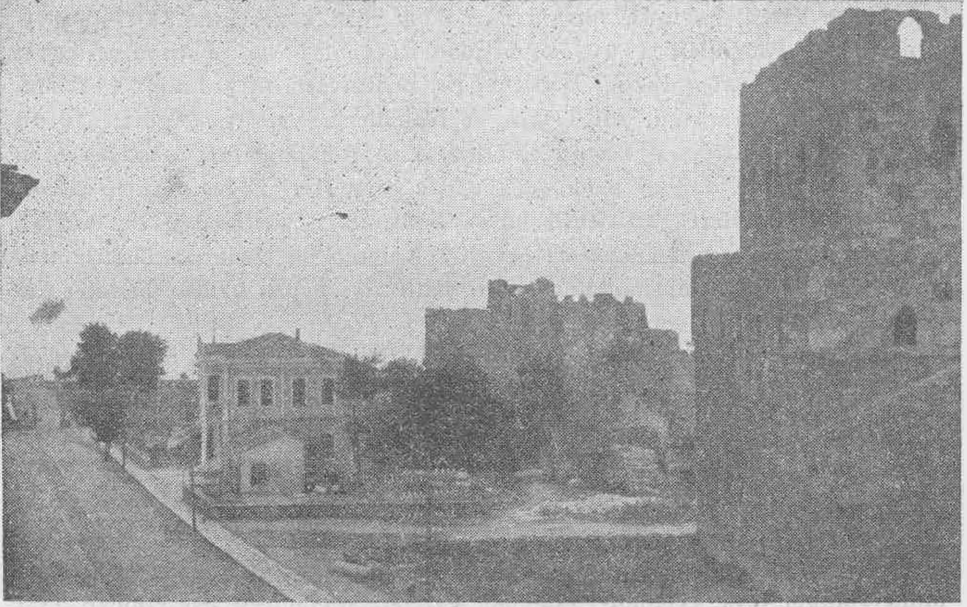
I

İçkale ve kitâbeleri

Anadolunun, Karadeniz kıyısında, hemen en eski şehirlerinden biri olan Sinop'un tarihi eserleri arasında en çok dikkate çarpanı kaleleridir. Burada konumuz sadece Selçukîlere ait olan İçkaleyi ve mevcut kitâbelerini yazmak ise de, buna girişmeden önce, Sinop'un bu pek meşhur olan kaleleri hakkında umumi bazı tarih bilgileri vermeği faydalı buluyoruz.

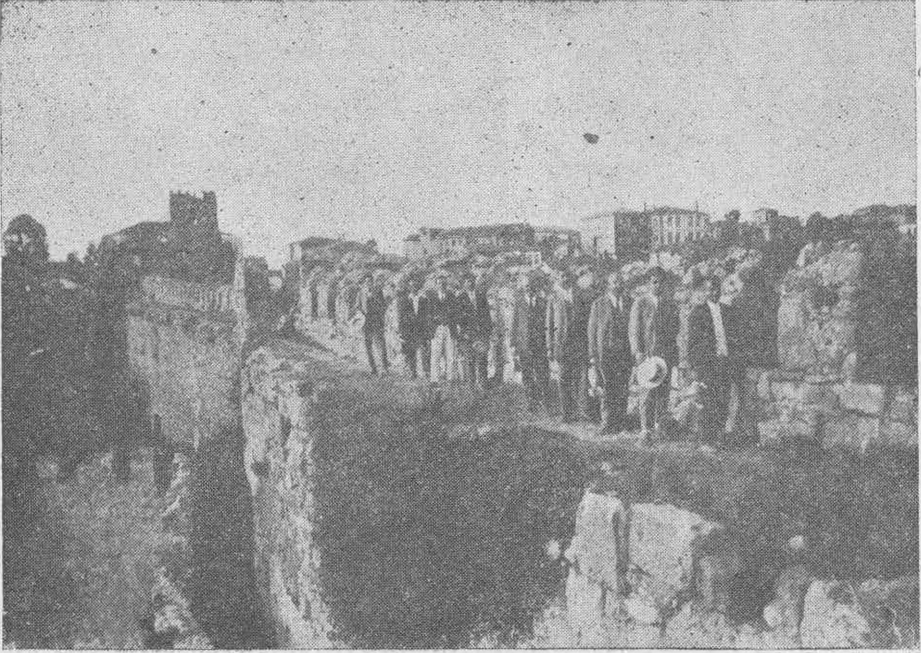
Şehrin Yalı ve Kefevi mahalleleri —ki eskiden Varoş denilen kısımdır — hariç olmak üzere büyük bir kısmını çepeçevre kuşatan Sinop Kalesi, Meşrutiyetin ilk yıllarına kadar pek az yıkılmış bir halde idi. Bugün birçok kısımları çökmüş, tamamen harab olmuş bir durumdadır.

Sinop'un bu meşhur kalelerinin yapıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Şu kadar ki, ilk nüvemîn, Sinop'u bir şehir haline sokmuş olan Milletliler (İyonya müstevlileri) tarafından vücuda getirilmiş olması muhtemeldir. Bununla beraber, Millâttan önce ilk yüz yıl başlarında Pont (Pontus) Kırallığı meşhur «Büyük Mihrîdat = Mithridate Upatoure»un — esasen doğduğu yer olan — Sinop'ta mâbet, tiyatro, jimnaz, darphane ve saray (12) yaptırmak suretiyle burayı imar ettiği ve bu arada şehrin etrafını da bir

Dışkaleden bir görünüş

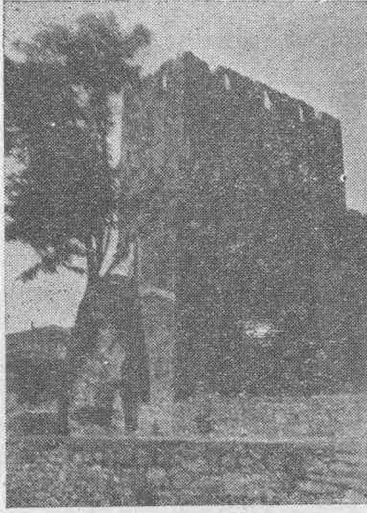
kale ile çevirttiği hakkındaki tarihi bilgiler göz önüne getirilecek olursa, bugünkü kalelerden büyük bir kısmının bundan iki bin yıl kadar önce yapılmış olduğunu, doğruya yakın bir ihtimalle, kabul edebiliriz.

Dışkale bedenlerinden bir görünüş

Sinop kalesi, bugünkü umumi durumuna göre, kuzeyden (880), güneyden (400), doğudan (500) ve batıdan da (273) metre uzunluğundaki duvar (beden) lerden vücuda getirilmiştir. Bu duvarların kalınlığı (3) metre kadardır. Yüksekliği, türlü burç ve bedenlerin yapılışına göre, 30-60 metre arasında değişir. Bugün eski halini en çok muhafaza etmekte olan beden ve burçlar, doğuda belediye, güneyde park, Derinboğaz ağzı ve Hapishane yakınındakilerle İçkalenin kuzey batısındaki burçlardır. Bu burçlar, geniş iç höcreleri, cihannümaları havidir. Kalenin bu kısmının bugün şark tarafından eski şeklini muhafaza eden yalnız iki kapısı kalmış ötekiler kâmilen yıkılmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde o zaman sağlam bir halde bulunan kalekapılarını birer birer saymakta ve şunları kaydetmektedir: «Kum kapısı, Meydan kapısı, Tersane kapısı, Yeniçe kapı, Dabağhane (Tabahane) kapısı ve İç hisarın Lonca kapısı cihannümadır. Öğru (gizli) kapı ve Aşağı kalede Deniz kapısı vardır. Bu kapıların cümlesi ikişer kanadlı demir kapılardır ki her biri birer bab-ı kakhâhadır. [*] (Cilt 2, sahife (73-74)». Türlü devirlerde Sinop'u zapt ve idaresi altında bulunduran milletler tarafından tamir edilmiş veya eklenmiş olan bu kaleler, umumiyeti bakımından, eski Yunan, Romayik (İçkale kısmı) (13), Bizantin ve Ceneviz (Diğer umumi kısımlar) tarzlarını gösteren hususiyetleri havidirler. Kalenin şark ve garp dış yüzlerindeki — vaktiyle iç limandan dış limana kadar uzanan — eski geniş su hendekleri de iki uclarından hâlâ görülmektedir.

Dışkale burçlarından biri

Dışkale burçlarından bir cihannüma

İşte, konumuzla sıkı bir ilgisi bakımından, Sinop kalesinin umumi vaziyeti hakkında verdiğimiz şu kısa malûmattan sonra İçkalenin izahına geçiyoruz.

[*] Kakhâhâr: Somtaş demektir. Bâbı Kakhâhâr: Taştan oyma büyük kapı diye tercüme edilebilir.

«İçkale» kasabanın batı tarafında ve Kale yazısı ile Kumluk (14) denilen sahanın arasındadır. Cenup ve şimal tarafları denizdir. Bu kale, yukarıda da işaret edildiği gibi, Selçukîlerin Sinop'u aldıklarından bir yıl kadar sonra esas kısma doğu tarafından uzun bir sur ilâvesi suretiyle çevrilip yapılan yerdir. Bu kısım yapılıırken şehrin eski mâbet, saray gibi emkazından da istifade edilmiştir ki, birçok sütunlar, sütun başlıkları ve mâbet yazıtlarını havi taşlar duvar aralarında konulu bulunmaktadır. İçkale, doğu tarafından geniş bir hendekle de tekrar ayrılmıştır.

Selçukîlere ait birçok kitâbeleri ihtiva eden İçkale, şimal ve cenupta olmak üzere, iç içe iki bölümden ibarettir. Şimal bölümünün genişliği (16875) ve cenup bölümünün ise (65000) metre murabba'dır. Cenup bölümü, şimale nazaran zemini daha alçak bir vaziyette olup, bunun içinde Sinop'un meşhur hapishanesi bulunmaktadır. Şimal kısmında ise 1920 yılına kadar askeri depo ile İçkale (İbrahim Bey) camii vardı. Gerek depo ve gerek cami sonradan yıktırılmıştır. Bugün ise, içinden bir yol geçirilen bu kısım tamamen açılmış ve batı tarafındaki Romayik kemerler de büsbütün harabeye yüz tutmuştur.

Yukarıda da işaret edildiği gibi Sinop kalesinin vaktiyle garp kısmı böyle, yani ayrı bir bölüm halinde değildi. Selçukîler, Sinop'u aldıktan sonra kalenin garp tarafında bu içkaleyi vücuda getirdiler. Kalenin bu kısmındaki duvarlarını tamir ve bazı noktalara ilâveler yaptıkları gibi Kale yazısı tarafında da yeniden bir beden ve büyük bir kapı yaparak şu suretle değirmi şekilde ve müdafaası daha kolay bir kale meydana getirdiler. Yukarıda adlarını birer birer yazdığımız komutanlar İçkalenin yapılmasını üzerlerine âlarak bu büyük işi bir yıl kadar bir zaman zarfında başarmış ve her komutan kendine düşen kısmı yapıp bitirerek o kısım üzerine hükümdar İzzüddin Keykâvüs ile kendi ad ve vilâyetlerini yazdırmışlardır. Sinop (611) göçüm yılının Cemaziyülevvelinde alındığı halde İçkale yazıtları — 615 tarihini taşıyan biri müstesna olmak üzere — hep Rebiülevvel — Cemaziyülevvel (612) tarihini havidirler. İşte bu kayıt ta gösteriyor ki, İçkale savaşa iştirak eden komutanlar tarafından sonradan vücuda getirilmiş ayrı bir kısımdır.

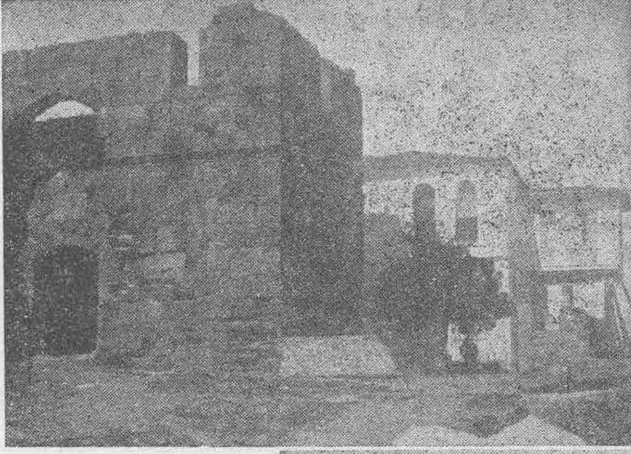
İçkale'nin içinden bugünkü yol geçirilmeden önce bu kısım, yani kalenin doğu taraf bedeni tamam bir durumda olduğundan İçkale'ye şimdiki askerlik dairesi yanındaki dehlizli büyük kapıdan girilirdi (Bu, Evliyâ Çelebi Seyahatnamesinde «İçhisarın Lonca Kapısı» diye yazılı olan kapıdır). Bugün ise İçkale harabolmuş, eski şekli çok değişmiş bir haldedir. İşte şu küçük ve gerekli izahlardan sonra da İçkale kitâbelerini birer birer kayda geçebiliriz.

Doğu yüzü — cephesi — kitâbeleri :

a)

من عمل ابو على بن الكنان الحلبي رحمه الله

İçkaleden bir görünüş

İçkale surlarının denizden görünüşü

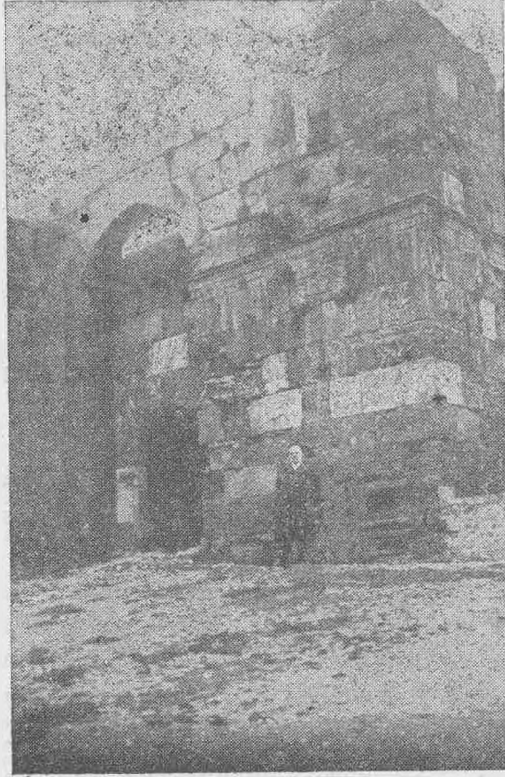
«(Bu burç) Allahın rahmetine kavuşası Halepli Ketenci oğlu Ebu Ali'nin yaptığı iştedir». İçkaleenin şehir tarafına açık olan büyük kapısı [Lonca Kapısı] üzerinde bulunan bu kitâbe, $0,70 \times 1,0$ ebadında ve yerden 4,5 metre yüksekliktedir. Bozuk ve ince bir Selçuk neshiyle yazılmış olup, metin kısmı — henedense — silinmiş (yani bir taşçı kalemiyle kazınmış) ve yalnız mimarının adını taşıyan son satırı kalmıştır. Bu kitâbedeki el-Kettanî kelimesini «الكتاني» suretinde okuyanlar da vardır. (Ç işaretli kitâbeye de bakınız).

b)

- (1) اتفق بتوفيق الله تعالى في أيام السلطان الغالب
  - (2) عز الدنيا والدين كباوس بن كيخسرو عمر هذا البرج
  - (3) العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى زين الدين
  - (4) بشاره الغالبى صاحب محروسه نقيطه وولايات
- في سنة اثنى عشر و ستائه

«Galebe çalıcı sultan, dünyanın ve dinin şerefi Keyhüsrev oğlu Keykâvüs zamanında, yüce Tanrı'nın tevfiğiyle bu burcu, zayıf kul, Yüce Tanrı'nın esirgemesine muhtaç, korunası Nakiyte (Niğde) ile dolaylarının sahibi Zeynüddin Beşare Elgalibi 612 yılında yaptırdı».

Bu kitâbe de İçkale'nin doğu dılı üzerinde ve umumi hapishane kapısı altına rashiyan burcun yüzünde mevzudur. $\times 0,40 \times 0,55$ ebadında olup, yerden 3,50 metredir. Orta bir Selçuk neshiyle kabartma olarak yazılmıştır. Zeynüddin Beşâre, Emiriahur ve sahib-i Berid'lik (Posta Nazırlığı) da yapmıştır. Sinop seferine iştirak ettiği zaman Niğde vâlisi bulunuyordu. Kitâbede geçen (Nakite), şimdiki Niğde'nin eski adıdır (15).

İçkaleden bir görünüş
(Evliya Çelebi'nin «Louca Kapısı» diye yazdığı medhal)

c)

- (1) لا اله الا الله محمد رسول الله عمر هذه البروج
- (2) في ايام السلطان العالبي عز الدنيا والدين كيكوس بن
- (3) كيكسرو برهان امير المؤمنين على يد الامير
- (4) السفهسلار الاجل الكبير بدر الدين ابو بكر بن
- (5) قيار بتاريخ سنة خمس عشر و ستائة هجرية النبوية

«Yoktur tapacak, Çalaptır ancak; Tanrının Yalvacıdır Muhammet. Bu burc, galebe çalıcı sultan, dinin ve dünyanın şerefi, Halifenin ulağı, Keyhüsrev oğlu Keykâvüs zamanında en ulu ve yüce kumandan Kaymaz oğlu Bedreddin Ebû Bekir eliyle göç yılının 615 tarihinde yapıldı.»

Bu kitâbe, F işaretli kitabenin de sahibi olan Simre vâlisi Kaymazoğlu Bedreddin Ebû Bekire ait olup ondan üç yıl sonra, yani 615 yılında yazılıp buraya konulmuştur. Askerlik dairesinin deniz tarafında bulunan cephesindeki bayrak çekilen burcun şehre nazır kısmındadır. Beş satır üzerine mürettep olan bu kitâbe, 0,40X0,70 ebadında olup, yerden yüksekliği 6 metredir. Orta bir Selçuk neshiyle yazılmıştır.

Bu kitâbede Bedreddin ismine «الامير السفهتار الاجل الكبير» gibi vasıflar (16) inzımmam etmekte ve onun Kaymaz Oğullarından olduğu da kaydolunmaktadır. Bedreddin, (K) işaretli kitâbede adı geçen, bilâhara Birinci Alâüddin Keykubat tarafından idam ve emvali müsadere olunan, Mübarizüddin Behramşah'ın kardeşidir. Her ikisi de, diğer kitabe sahipleri gibi, Sinop'un zaptında bulunmuşlardır. Ancak (Simre) Vâlisi Bedreddin Ebû Bekir, fetihten sonra, Sultan İzzüddin Keykâvüs tarafından Sinopta Vâli ve Komutan olarak bırakılmıştır (Mukaddemeye bakınız). Bu kitâbe yazıldığı vakit İzzüddin Keykâvüs'ün henüz sağ olduğu anlaşılmaktadır.

ç)

- 1) السلطان الغالب ملك المشرق والمغرب سيد سلاطين العالم
- 2) مولى العرب والمعجم عز الدنيا والدين غياث الاسلام
- 3) والمسلمين سلطان البر والبحر ابو الفتح كيكائوس بن كيكخسرو
- 4) برهان امير المؤمنين في ربيع الاخر سنة اثنى عشر وستماية

«Yenici Sultan, Doğunun ve Batının meliki, dünya sultanlarının ulusu Arabın ve Araftan başkasının efendisi, dünyanın ve dinin değeri, İslâm dininin ve müslümanların yardımcısı, karanın (Anadolunun) ve denizin (Karadenizin) hükümdarı, Halifenin ulağı, 612 yılı Rebiülabirinden».

Bu kitâbe metninin ayrıca sağ tarafında ve dikey iki çizgi arasında:

[من نصره ستان الدين طغريل امير دادالحق] [من عمر هذا المجد]

Alt kısımda ve bu defa da yatay olarak yine iki çizgi arasında:

[الضعيف حسان بن مقوق رحمة الله من عمل ابو على بن الكتاني الحلبي رحمة الله]

«Ona kim yardım etti? Sinanüddin Tuğrul Emir Dad ül-bak.

Bunu kim imar etti? Zayıf kul, Tanrı yarlıgayası Yakup Oğlu Hâssan.

Kim yaptı? Tanrı Yarlıgayası Halepli Ketenci Oğlu Ebû Alin».

Olmak üzere daha iki satır yazılıdır. Güzel ve temiz bir mermer taş üzerine mahkûk bulunan bu kitâbe, İç kalenin şehre nazır olan methalinden (yani içhisarın Lonca Kapısından) geçildikten sonra kale dahiline açılan

kapısı üzerinde mevzudur. $0,60 \times 0,70$ ebadında olup ince bir Selçuk neshiyle dört satır üzerine yazılmıştır. Yerden yüksekliği 4,50 metredir [Bak: Doğu yüzü kitâbeleri, A].

d)

- (1) امر بعمارة هذا البرج المبارك والبدن باذن السلطان الغالب المعظم شاهنشاه الاعظم
- (2) مالك رقاب الامم عزادنيا والدين ركن الاسلام والمسلمين قاتل الكفرة والمشركين فخر الملوك
- (3) والاسلاطين سلطان ارض الله حافظ عبادالله معين لخليفةالله سلطان بلاد
- (4) روم والشام والارمن برا وبحرا ابى الفتح كيكافوس ن كبخسرو برهان امير المؤمنين نشرالله اعلام
- (5) سلطنة بدوام مملكته ونظام دولته الامير السيفهسلار حسامالدين يوسف السلطان
- (6) والامرا ولاكار عن ملطيه دام تايدهم في شهر سنه اثني عشر وستاين

«Büyük ve galip hükümdar, ulu padişablar padişabı, ümmetlerin efendisi, dünyanın ve dinin şerefi, Müslümanlığın ve Müslümanların temel direği kâfirlerin ve müşriklerin öldürücüsü, meliklerin ve sultanların övünücü (medarı ıftihar) sabibi Tanrı olan dünyanın, Tanrı kullarının koruyucusu, Allahın Halifesinin yardımcısı, denizden ve karadan Anadolu, Şam, Ermenistan ülkelerinin hükümdarı, fatihler babası, müminlerin emri olan Halifenin ulağı (Bürhan), hükümdarlığının devamı müddetince Tanrı Sultanlık bayraklarını ve devletinin nizamını diyarlara yayası ve Beyleriyle Malatya'daki ileri gelen kuvvetleri devam edesi devlet adamlarını ülkelere bâkim kalması Keyhüsrev Oğlu Keykâvüs'ün izniyle bu mübarek burcun yapılmasını sultana mensup bulunan Emir sipehsâlâr Hüsamüddin Yusuf 612 aylarında emretti.»

Altı satır üzerine tertibedilmiş olan bu kitâbe, askerlik dairesinin yanındaki burcun doğu tarafında bulunmaktadır. Orta bir Selçuk neshi ile mermer taş üzerine kabartma olarak yazılmıştır.

$0,90 \times 1,0$ ebadında ve yerden 6 metre kadar yüksektedir. Kitâbede adı geçen Emir Hüsamüddin Yusuf, Sultan İzzüddin Keykâvüs'ün mühim ve yakın adamlarından biridir. Çünkü kitâbede yazılı olan «Essultanî = السلطان» kelimesi doğrudan doğruya bu zatın, hükümdarın en yakın adamı olduğuna delâlet eder; yani, bazı kitâbelerde görülen bu tâbir, daima hükümdara olan yakınlığı ifade eder. Bu kitabe, Başkumandan Emir Hüsamüddin'in ve yanında bulunan Malatya emir ve erkânının adlarına yazılmıştır.

e)

- (1) . . . . . شش . . . . . بل تاریخ
کی رام شاه جهان کشت این شهر سینوس
- (2) . . . . . حرت فلاح فتح شد سینوب
بتیق خسرو غالب عدو کیکاوس
- (3) . . . . .
- (4) . . . . .
- (5) قوم مغرب ازین خرمی و زین شادی
مخلوه (مخلوة) آمد . . . . . چون طاوس
- (6) . . . . . کرد بنیدش حسام‌الدین یوسف
کی در مصاف بدارد هر لباس لبوس
- (7) کاشنا (که اشنا) کند این برج با امیرانی
کی ساکنند بشهر ملطیة محروس
- (8) هزار فتح ازین حسن [حصن] باذن سلطانرا
دعوش . . . . . مالک قدوس

Askerlik dairesinin arka tarafına rasıyan bürcün güney cihetinde olan bu Farsça kitabe, 0,80-X I, 10 ebadında mermer taş üzerine mahkuktur. Yerden yüksekliği 5,25 metredir. Harici tesirlerle ekseri yerleri okunamayacak kadar bozulmuş olan bu manzum kitâbe, Sinop Kuvve-i seferiyesi komutanı Emîr Hüsamüddin Yusuf'un şehri sureti fethinin aynı zamanda bir tarihçesi mahiyetindedir.

f)

- (1) اتفق بتوفیق الله تعالى فی الامم السلطان الغالب
  - (2) عزالدینا والدين ابوالفتح کیکاوس بن کیخسرو برهان
  - (3) امیر المؤمنین عمر هذا البرج والبدن العبد المحتاج الى رحمة الله تعالى
  - (4) بدرالدین ابوبکر صاحب سیمره فی شهر ربیع الآخر سنة اثنی عشر وستایه
- (Taşın sol taraf alt köşesinde) کتبه یواش القیسریوی

«Galebe çalsıcı Şultan, dünyanın ve dinin şerefi, fatibler babası, müminlerin emîri olan zatın ulağı Keyhüsrev Oğlu Keykâvüs'ün zamanında yüce

Tanrının tevfihiyle bu burç ile kale bedenini, Ulu Tanrının rahmetine muhtaç Sımre Beyi Bedrüddin Ebûbekir 612 yılı Rebiülâbirinde yaptırdı. Bu kitâbeyi Kayserili Yavaş yazdı.

Dört satır üzerine tertib edilmiş olup bu kitâbe de, askerlik dairesinin yanında ve sol tarafındaki burcun üzerinde bulunmaktadır. Mermer taş üzerine orta bir Selçuk neshiyle kabartma olarak yazılmıştır. 0,80 X 1,10 ebadında olup, yerden 0,25 metre yüksektedir. Bu kitâbenin altında ayrıca beş satır üzerinde yazılmış Yunanca bir kitâbe de vardır (18).

g)

- (1) أنق بتوفيق الله تعالى في المم وإذن السلطان الغالب
- (2) المعظم عز الدنيا والدين أبو الفتح كياوس بن كنجسرو
- (3) رهان أمير المؤمنين عمر هذا البرج والبدن العبد
- (4) الضيف المحتاج الى رحمة الله تعالى بهاء الدين
- (5) قلعجه السوابح بقصره و ولايات في سنه اثنى عشر وستائه

«Galebe çalıcı ulu sultan, dünyanın ve dinin şerefi, Halifenin burhanı fatihler bahası Keybüsten Oğlu Keykâvüs zamanında ve onun izniyle bu burcu ve kale bedenini, zayıf kul, Yüce Tanrının rahmetine muhtaç ve Kayseri dolayları sübaşısı Bahaüddin Kutluğca 612 yılında yaptırdı.»

Bu kitabe, hapishane kapısı altındaki ikinci burcun üzerinde mevzudur. Mermer bir taş üzerine mahkûk olup, 1,10 X 0,96 ebadında ve yerden 4,5 metre yüksekliktedir. Orta ve karakteristik bir Selçuk neshiyle beş satır olarak yazılmıştır. Kayseri Sübaşısı Bahaüddin Kutluğca'ya ait olan bu kitâbenin üstünde aşağıdaki kitâbe de bulunmaktadır.

- (1) لا اله الا الله وحده لا شريك
- (2) له محمد رسوله صلى الله عليه

«Yoktur tapacak, çalaptır ancak; tektir O; yoktur, ortağı; Mubammettir yalavacı. Tanrının öğüşü ona.»

İki satır üzerine tertib edilmiş olan bu kitabe, 0,50 X 1,50 ebadında olup, dörtken şeklinde mermer bir taş üzerine kabartma olarak mahkûktur. Bizantin tezyinatı havi iki küçük sütun parçasının arasında mevzudur. Yazısı oldukça kalın ve kaba bir Selçuk neshi olup kâmilten noktasızdır.

h)

- (1) مبارز الدين مسعود
- (2) بن أرتع المعمار القيصري
- (3) كتبه محمد الدين يواش
- (4) في الثاني ربيع الاول سنة
- أى عشر وستائه

e)

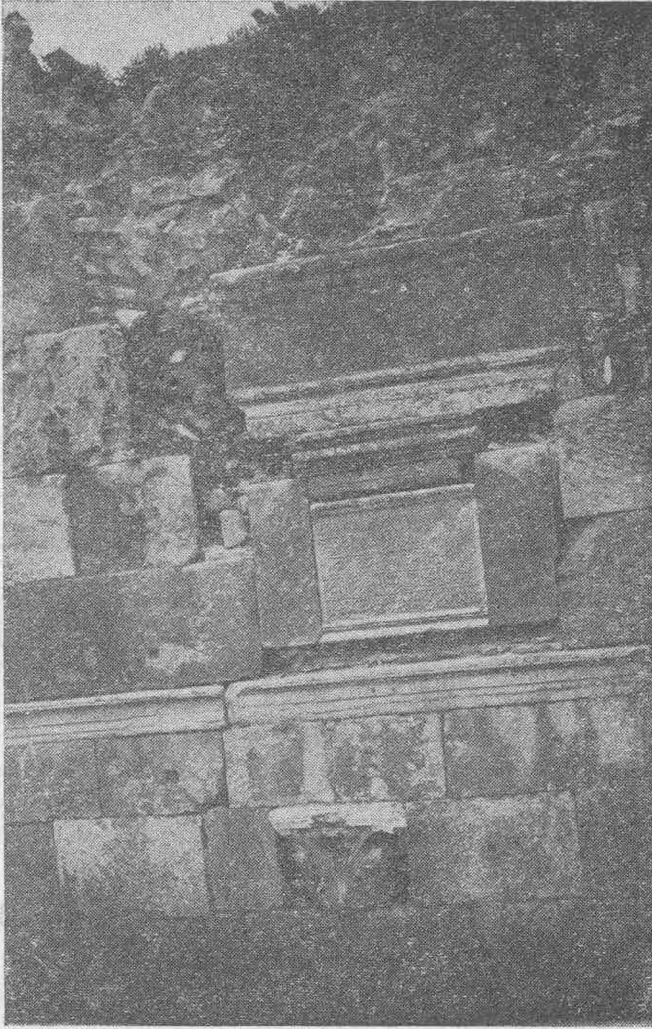
- (1) . . . . . شش . . . . . بل تاریخ
کی رام شاه جهان کشت این شهر سینوس
- (2) . . . . . حرت فتح شد سینوب
قیق خسرو غالب عدو کیکاوس
- (3) . . . . .
- (4) . . . . .
- (5) قوم مغرب ازین خرمی و زین شادی
محلوه (مخلوة) آمد . . . چون طاوس
- (6) . . . کرد بنیدش حسام الدین یوسف
کی در مصاف بدارد هر لباس لبوس
- (7) کاشنا (که اشنا) کند این برج با امیرانی
کی سا کنند بشهر ملطیه محروس
- (8) هزار فتح ازین حسن [حصن] باذن سلطازرا
. . . . . دعوش . . . مالک قدوس

Askerlik dairesinin arka tarafına rastıyan bürcün güney cihetinde olan bu Farsça kitabe, 0,80-XI,10 ebadında mermer taş üzerine mahkuktur. Yerden yüksekliği 5,25 metredir. Harici tesirlerle ekseri yerleri okunamayacak kadar bozulmuş olan bu manzum kitâbe, Sinop Kuvve-i seferiyesi komutanı Emir Hüsamüddin Yusuf'un şehri sureti fethinin aynı zamanda bir tarihçesi mahiyetindedir.

f)

- (1) اتفق بتوفیق الله تعالى فی الهم السلطان الغالب
  - (2) عز الدنيا والدين ابو الفتح كیکاوس بن كیخسرو برهان
  - (3) امیر المؤمنین عمر هذا البرج والبدن العبد المحتاج الى رحمة الله تعالى
  - (4) بدرالدین ابوبکر صاحب سیمره فی شهر ربیع الآخر سنة اثنی عشر وستمائه
- (Taşın sol taraf alt köşesinde) کتبه یواش القیصریوی

«Galebe çalıcı Sultan, dünyanın ve dinin şerefi, fatibler babası, müminlerin emiri olan zatın ulağı Keyhüsrev Oğlu Keyhâvüs'ün zamanında yüce

İçkale kitabelerinden

«(Bunu yapan) Kayserili mimar Artug oğlu Mübarizüddin Mes'ud'dur. (Yazısı) Necmeddin Yavaş, 612 yılı Rebülevvelinin ikinci gününde yazdı».

Bu kitâbe, yukarda adı geçen Bahaüddin Kutluğca'ya ait kitâbeyi havi burcun sağ tarafındaki boşluğa muvazi duvar üzerinde mevzudur. Dört satır üzerine tertibedilmiş olup, orta bir Selçuk neshiyle yazılmıştır. 0,30 X 0,40 ebadında mermer bir taş üzerine kabartma olarak mahkûttur. Bu kitâbe bize, doğu yüz burç ve bedenlerinin Kayserili mimar Artug oğlu Mübarizüddin tarafından yapıldığını ve kitâbelerin de yine Kayserili Necmeddin Yavaş tarafından yazıldığını açıklamak bakımından önemlidir. [F işaretli kitâbeye bakınız]. Kitâbe, ilk defa tarafımızdan bulunup kayıt ve neşredilmiştir (19).

Batı yüzü - cephesi - kitâbeleri:

i) [Candar oğulları devrine aittir]

833 H. tarihini taşıyan bu kitâbe kale bedeninin şimal diliiyle Garp dilinin birleştiği noktadaki büyük burcun kapısı üzerinde mevzu olup Candar Oğlu İsmail Beyin Veziri «Şahın Oğlu Şahabettin» Ağaya aittir. Bu kitâbe «Sinopta Candar Oğulları ve zamanına ait tarihî eserler» adlı ikinci makalemizin müteferrik kitâbe ve mezarlar kısmında münderiçtir. Oraya bakınız.

J)

- (1) انفقوا [انفق] بتوفيق الله تعالى في ايام السلطان الغالب [عز الدنيا]
- (2) والدين ابو الفتح كيكوس بن كبخسرو برهان امير المؤمنين
- (3) عمر هذا البرج واليدن العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله
- (4) تعالى الامير عماد الدين اياس و جلال الدين قيصر وسراج
- (5) الدين عمر و ولات سيواس في تاريخ جمادى الاولى سنة
- (6) اتي عشر وسماه بتولى العبد اسمعيل بن يوسف

«Yüce Tanrı'nın yardımına mazhar olmalarıyle bu burcun ve bedeni, Yenici Sultan, dünyanın ve dinin şerefi, Fatihler babası (fütûhatta bulunan) müminlerin emirinin (Halifenin) ulağı Keyhüsrev Oğlu Keykävüs'ün zamanında, Ulu şalabın rahmetin muhtaç Emir İmadettin Ayas, Celâlüddin Kayseri ve Saracüddin Ömer adlı zayıf kullarla Sivas Vâtileri, Kul Yusuf Oğlu İsmailin mütevelliğiyle, 612 yılı Cemaziyelevvelisi tarihinde imar etti.

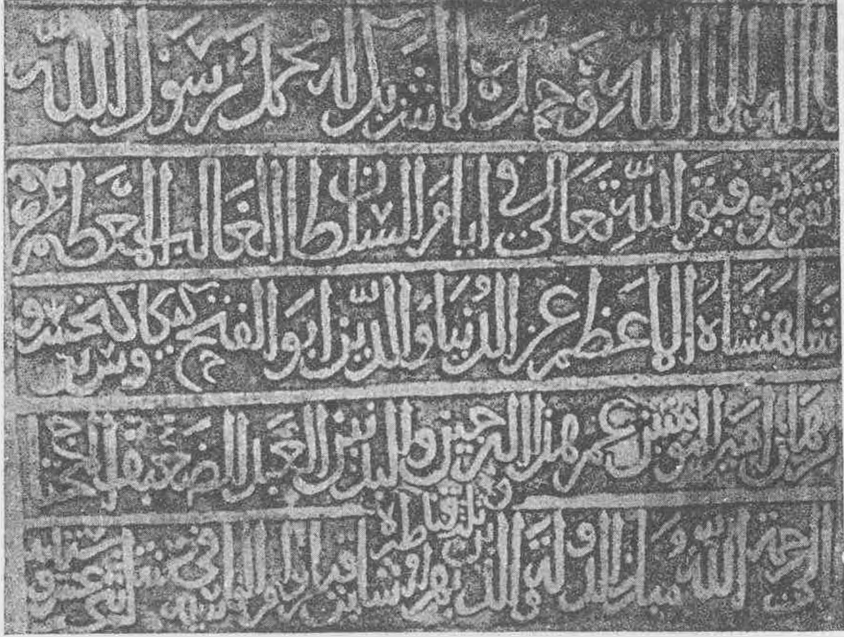
Sinop seferine iştirak eden Sivas ümerası namına mahkûk olan bu kitâbe 0,75 × 1,15 ebadında olup, zeminden irtifacı 5,65 metredir. Garp tarafındaki ikinci burcun şimal cihetine bakan ve maili inhidam bulunan kısmındadır. Kitâbede mütevellinin ismi de mahkuktur.

k)

- (1) لا اله الا الله وحده لا شريك له محمد رسول الله
- (2) اتفق بتوفيق الله تعالى في ايام السلطان الغالب المعظم
- (3) شاهنشاه الاعظم عز الدنيا والدين ابو الفتح كيكوس بن كبخسرو
- (4) برهان امير المؤمنين عمر هذا البرجين والبدنين العبد الضعيف المحتاج [وثالث قناطر]
- (5) الى رحمة الله مبارز الدولة والدين مهران شاه بن قباذ وامراء اماميه في سنة اتي عشر و سماه

«Tanrıdan başka Tanrı yoktur. Tektir O; ortağı yoktur onun. Muhammet Tanrının yalavacıdır. Bu burçlarla bedenleri ve üç köprüyü zayıf kul,

Çalabın rahmetine muhtaç Mübarizüddevlle ved-din Kaymaz Oğlu Behram-şahla Amasya Beyleri, Tanrının yardımı raslamakla, Yüce Yenici Sultan, Ulu Şehinşâh dünyanın ve dinin değeri, müminlerin emirinin (Halifenin) ulağı Keyhüsrev Oğlu Keykâvüs devrinde 612 yılında imar etti».

Mübarizüddin Behram Şah'a ait kitabe

İzzüddin Keykâvüs'ün yakın ümerasından olan Emr-i Meclis Kaymaz Oğlu Mübarizüddin Behramşah'ın Amasya Ümerasıyla birlikte müteaddit burçları, kantaraları inşa eylediklerinden bâhis bulunan bu kitâbe 0,93X1,17 ebadındadır. Vaktiyle İdadî Mektebinde mahfuz bulundurulmakta olan bu kitâbenin garp dilî burçlarından düşüp orada saklanmış olması muhtemeldir. Bu kitâbe şimdi, eski eserler deposu halinde bulunan Alaüddin (Süleyman Pervane) medresesinde saklıdır.

L)

- (1) اتفق بتوفيق الله تعالى
- (2) في أيام السلطان الغالب عن
- (3) الدنيا والدين أبو الفتح كيكاوس
- (4) بن كيخسرو برهان أمير المؤمنين عمر هذا
- (5) البدن العبد المحتاج الى رحمة الله تعالى مبارز
- (6) الدين عبدالله بن علي المهران في سنة اثنى عشر وستماية

«Galebe çalıcı Sultan, dünyanın ve dinin şerefi, fatihler babası, müminlerin emiri olan zatın ulaşı Keyhüsrev Oğlu Keykâvüs'ün zamanında Yüce Tanrı'nın tevşikiyle bu kale bedenini, Ulu Tanrı'nın rahmetine muhtaç Mibranlı Ali oğlu Mübarizüddin Abdullah 612 yılında yaptırdı».

Altı satır üzerine tertibedilmiş olan bu kitâbe, İçkalenin garp dılı üzerinde ve hapishane'nin tam arkasında bulunan beden üzerindeki birinci nöbetçi kulesinin biraz cenubunda mevzu olup 0,85 × 0,85 ebadındadır. Sağdan sola mailen kırıktır. Mermer bir taş üzerine orta bir Selçuk neshiyle kabartma olarak yazılmıştır. Yazısının kalınlığı 1 santim ve irtifayı — kitâbe sathı müstevisinden — 4,5 milimetredir. Mevzu bulunduğu yerin zeminden irtifayı 0,50 santimetredir. Bu kitâbedeki «المهرانى» kelimesi dikkate şayandır. İslâm coğrafyacıları tarafından Hindistanın garbında Sind nehrine ve aynı zamanda Sind vilâyetine de «المهران» denilmesine nazaran, kalenin bu kısmını yaptıran ve ağlebi ihtimal İzzüddin'in ümerasından olan «Mübarizüddin Abdullah» Sind'lidir. Ve mesebesi de sarahaten «المهرانى» okunmaktadır. Mübarizüddin Ali'nin hayatı hakkında sarih bir malûmata tesadüf edemedik. Şimdiye kadar her nasılsa, görülememiş olan bu kitâbe de ilk defa tarafımızdan bulunarak neşredilmiştir (20).

İçkalenin Romayik kemerlerinden biri

Kuzey yüzü - cephesi - kitâbeleri :

m)

- (1) اتفق بتوفيق الله في ايام السلطان الغالب عزرا
- (2) الدنيا والدين كيكوس ن كبخسرو عمر هذه البدن المبدأ
- (3) لضيف المحتاج الى رحمة الله تعالى اسدالدين اياس الغالبى فى صاحب
- (4) محروسه خونس وولايات تباريح ربيع الاخر سنة ائى عشر وستاه : معمار
سيفس تونس

«Tanrının yardımının raslamasıyla yenici Sultan Dünyanın ve dinin değeri Keybüsrev Oğlu Keykâvüs zamanında Honas'la vilâyetlerin yeni, zayıf kul, Yüce Tanrının rahmetine muhtaç Esedüddin Ayas Elgalibi 612 yılı Rebülabırında bu kale bedenini onardı; Mimar Sixistos».

Garbî Anadolu'da bulunan Honas (Honaz) Vâlisi Esedüddin Ayas namına yazılı olan bu kitâbe, 0,81 X 0,85 ebadında olup, yerden 6 metre yüksektedir. Güzelce bir Selçuk neshiyle yazılmıştır. Kitâbenin son satırının kenarında, bu bedeninin tamirinde mimarlığını yapan adamın adı da yazılmıştır. Kitâbe, Güneye, yani İç limana nazır ve dış denize muvazi olan büyük beden üzerindedir (Bu kitâbe, vaktiyle kadirbilmez bir Belediye Reisi tarafından musluk taşı yapılmak üzere yerinden çıkartılmış ve tarafımızdan görülerek vâkı şikâyet üzerine geri aldırılıp muvakkat memleket müzesine kaldırılmıştır).

Güney yüzü - cephesi - kitâbeleri :

n)

- (1) عمر هذا البدن بامر السلطان الغالب
- (2) عزالدنيا والدين كيكوس ن كبخسرو المبدأ
- (3) المحتاج الى مغفرة الله شجاع الدين احمد بك
- (4) صاحب مرقله فى شهر ربيع الاخر سنة ائى عشر وستاه

«Ereğli Beyi, Tanrının yargılamasına muhtaç kul Şücaüddin Ahmet Bey bu kale bedenini, yenici Sultan, dünyanın ve dinin değeri Keybüsrev Oğlu Keykâvüs emriyle 612 yılı Rebülabır ayında onardı».

Bu kitâbe, Hapishanenin İç avlusını çeviren güney dılı üzerinde olup, bir mihrap içine mevzudur. Mermer bir taş üzerine orta-bir Selçuk neshiyle kabartma olarak mahkûktur. 0, 80 X-0, 60 ebadında ve yerden 1, 80 metre yüksektedir. Kitâbe, Konya Ereğlisi Valisi Şücaüddin Ahmet Bey namına yazılmıştır. Kitâbedeki (Arakliye = مرقله), bugünkü Ereğli'nin eski adıdır.

o)

- (1) اتفق بتوفيق الله في أيام السلطان الغالب عن
 (2) الدنيا والدنيا كيكوس ن كخسرو عمر هذه البدن العبد
 (3) الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى ظهير الدين سيف الدين ايلدكز
 (4) صاحب محروسة قير شهر آق سراى دربان فى بتاريخ ربيع الاخر سنة اثنى
 عشر و ستمائة

«Tanrı yardımının raslamasıyla Kırşehir ve Aksaray Bey, dinin dayancı, dinin kılıcı, Tanrının rahmetine muhtaç, zayıf kul İldeniz Yenici Sultan, dünyanın değeri Keyhüsrev Oğlu Keykâvüs zamanında, 612 Rebiülahiri tarihinde, bu kale bedenini onardı.»

Bu kitabe, yukarıki kitabenin hemen yanında mevzudur. Dört satır üzerine tertibedilmiştir. 0,65 × 0,70 metre ebadında ve yerden 1,60 metre yüksektedir. Kırşehri - Aksaray Valisi olan Seyfüddün İldeniz namına yazılmıştır. Kitabede iki unvanın yan yana bulunuşu dikkate şayandır.

II.

Camiler, Mesçitler

(Alâüddin Camii)

Evkaf kayıtlarında Selçukîlerden Sultan Alâüddin Keykubad'a ait olduğu yazılı bulunan bu cami, halk arasında (Cami i Kebir) adıyla maruf olup şehrin ortasında kâindir. 66 metre uzunluğunda ve 22 metre genişliğinde-

Alâüddin Camii'nin dışardan görünüşü

dir. Duvarları bir sıra ince tuğla ve bir sıra taştan olmak üzere yapılmıştır. Biri büyük olmak üzere ortasında üç kubbesi, şark ve garp taraflarında da birer küçük kubbesi vardır. CamiİN şİmal cephesinde ve İÇ duvarının ortasında 94 merdivenli bir minaresi vardır. Müezzin mahfeli, 1267 yılında camiİN Mutasarrıf Ömer Tufan Paşa tarafından tamiri esnasında ahşap olarak yeniden yaptırılmıştır. Mihrabı, beyaz mermerden yapılmış gayet müzeyyen ve yekdiğeri içinde olmak üzere çifttir. Çiçekli kabartma üzerine çepeçevre Âyetül-Kürsî yazılıdır. CamiİN, İÇ kapısının İÇ tarafı üstünde, tam mihrabın karşısına konulmuş olan, bir kitâbeye göre bu çok süslü ve sanatlı mihrap İle minberİN Candar Oğullarından İsfendiyar Bey tarafından yaptırıldığı ve camiİN da tamir edildiğİ anlaşılmaktadır. Kezalik camiİN bu müzeyyen mihrabı yanında aynı suretle mermerden yapılmış minberi, vaktiyle büyük kubbenin yıkılması üzerine harap olmuş ve bilâhara enkazından bir kısmı İstanbul müzesine nakledilmiştir. [Bak. s. 134, 135].

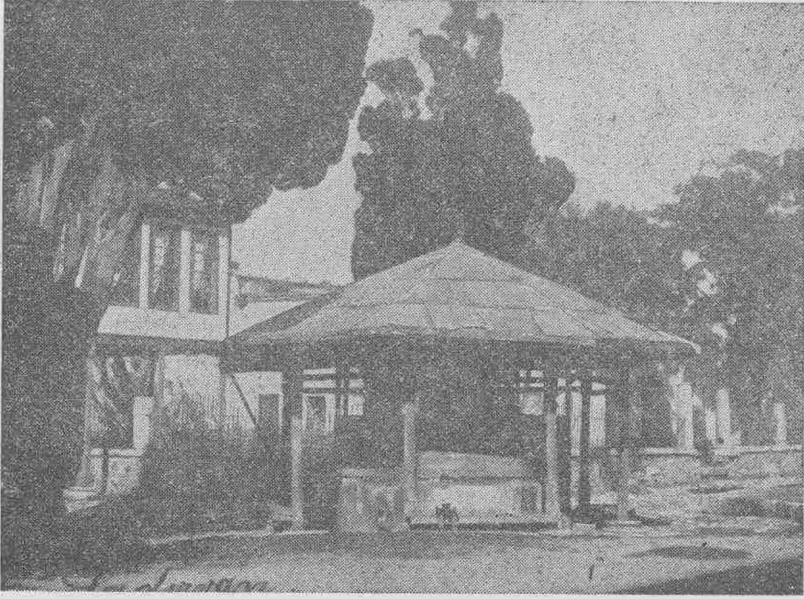
Alâüddin Camii'nin dışardan görünüşü

Meşhur Arap seyyahı İbni Batuta Sinop'a geldiğİ zaman Şücaüddin Süleyman Bey I. in oğlu İbrahim Bey burada Emir bulunuyordu (1348). EmirİN müsaadesiyle şehri gezen ve ozamana ait bize oldukça kıymetli malûmat veren İbni Batuta, Alâüddin Camii hakkında şunları yazmaktadır[*]:

«Sinob'un camii en güzel mesacidden biridir. Ortasında bir su havuzu bulunur. Bu havuzun fevkinde, dört ayak üzerine mebnî bir kubbe mevcuttur. Her ayağın yanında rühamdan iki sütun mevzudur. Bunların fevkinde

[*] Cilt I, s. 355, Şerif Paşa Tercümesi.

bulunan mahfile, ahşap bir merdiven ile, çıkılır. Bu, Sultan (Barvana İbni Sultan Alâüddin Rumi) nin eseri binası olarak, mumaileyh Cuma namazını mezkur kubbenin üstünde edâ ederdi [*]. Bâdehu oğlu, Gazi Çelebi Cânîşini oldu. Onun vefatında salifülbeyan Sultan Süleyman Sinob'u zaptetti».

Alâüddin Camii'nin şadırvanı

İbni Batuta'nın verdiği şu malûmat bize, Camiin sonradan tamir edildiğini ve ortasındaki havuzdan — ki bugün yoktur — bahsederken bu kadar muhteşem bir mihrap ve minberden söz açmayı, bunun sonradan Candar Oğlu İsfendiyar Bey tarafından yaptırılmış olduğunu teyit eder.

Alâüddin Camii'nin eski minberi, Türk taş oymacılığı sanatının şah-eserlerinden biridir. Meşhur Türk seyyahı Evliya Çelebi, Sinob'u ziyareti esnasında bu minberi görmüştür. Çelebi, seyahatnamesinde (cilt 2, s. 74-75) mezkur minber hakkında şunları yazmaktadır:

«Evsaf-ı minber-i Cami-i Sinob — öyle bir müsenna ve murassa ibret-nümadır ki, sitayişinde kerûbiyân bile acizdirler. Lâkin alâ kaderittaka bu hakir deryadan katre, güneşten zerre olarak tavsif edeyim: Evvelâ üstad-ı kâmil bu minberi altı kıt'a mermer-i hamdan inşa edip her pâresini birbirine öyle mezcetmiştir ki, kemâl-i kuvvet-i basara malik olan hezârfenler bile nazarı im'an ile bu taşı muayene etseler her kıt'a taşın birbirine imti-zaç yerini fark edemezler. Gûya yekpare bir minber-i rânadır. Cenabı izzet ruyi arzda ne kadar nebatat, şükûfe ve ezhar halk etmişse üstad-ı mermer

[*] İbni Batuta'nın bu ifadesinden, daha çok, Gazi Çelebi'nin babası Mühezzebüddin Mes'ut Çelebi'den bahsetmek istediğini sanıyoruz.

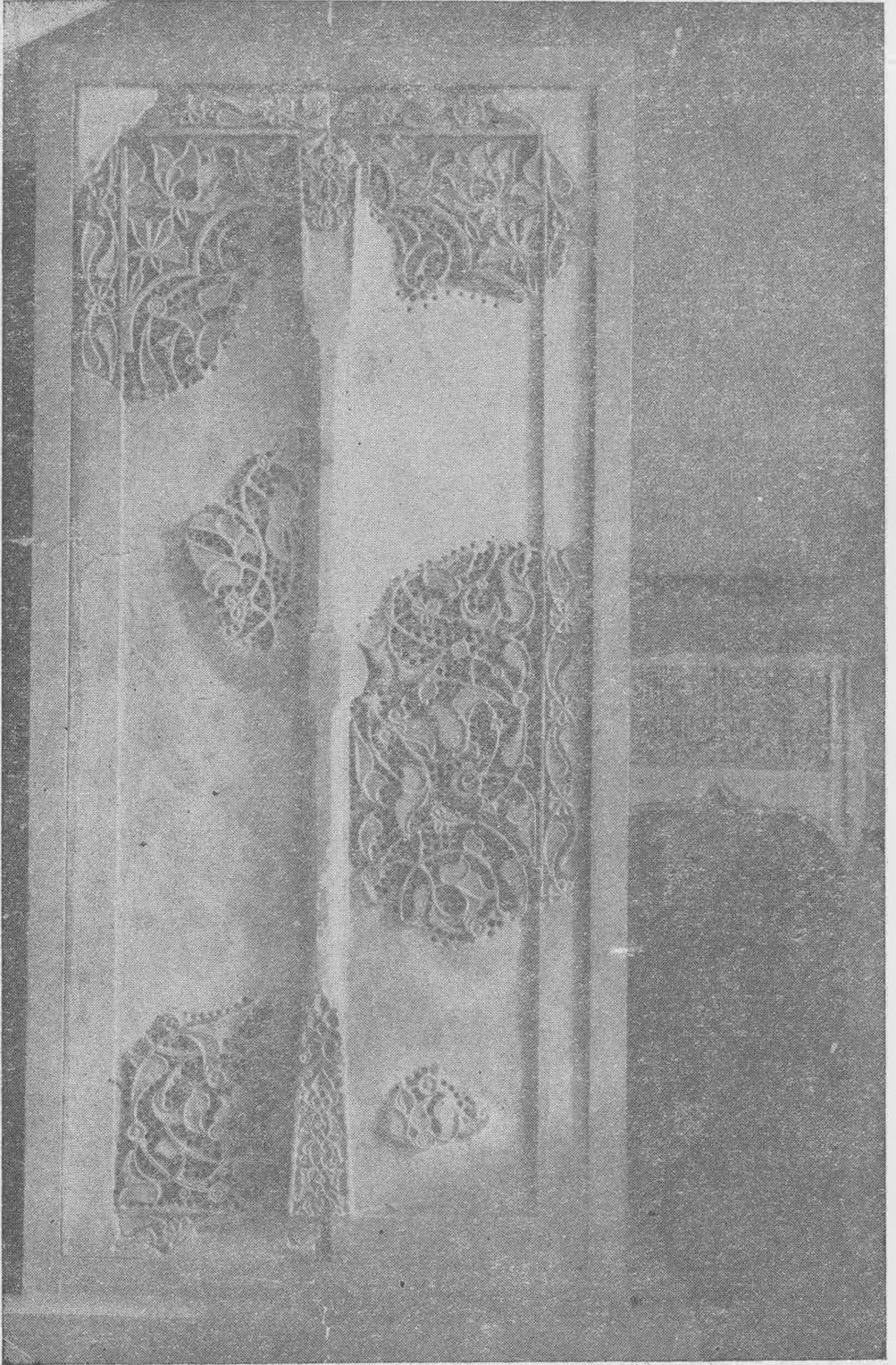

Alâüddin Camii'nin Çinili Köşk'te bulunan kırılmış minberinden parçalar

yedi tulâsını iyân ederek bu mermerde tersim etmiştir ki, diyarı İslâmda buna muadil bir minber yoktur.

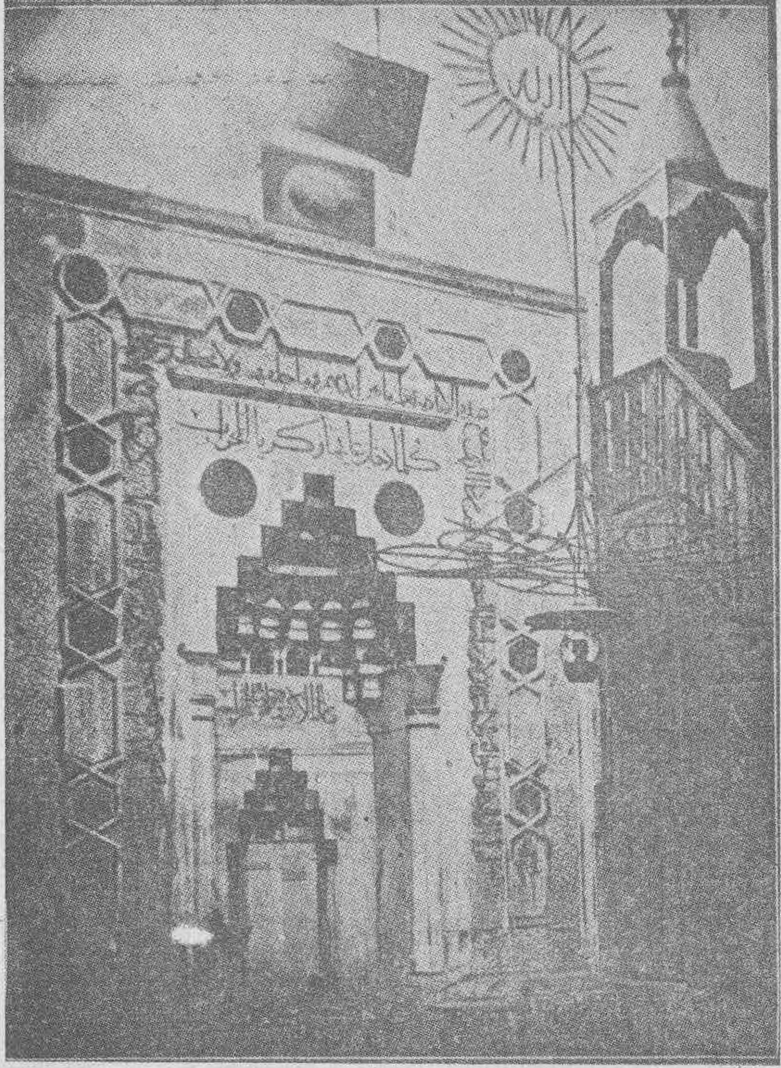
Meğer ki Bursadaki Ulu Cami'in minberi ola, o da bir dereceye kadar. Fakat bu minberin tarzı tarzı rub-u meskûnda bir yerde yoktur. Zira, bunda olan üç kat birbiri altında Eslemî ve Rumi'ler Dal kırma, Zülfü nigâr, Nilüfer Çin, gül-ü nesrin nakışları ranâ bir surette müzyendir. Hülâsa-i kelâm, Cemî'i seyyahânı berrü biharı ve üstadan-i hezârkâri zevil-iktidar bu-

Alüddin Camii'nin kırılmış minber parçalarından meydana getirilmiş bir kapı

minber-i ibret-nümünü görüp engüşt ber dehen-i hayret olup makdur-i beşer değildir diyu ikrar ederler. Bu ancak bir kibar ı evliyâullahın lâzime i kerametidir derler ta bu mertebe sihr-ü icaz misal bir minberi bi misaldir».

Alâüddin Camii'nin mihrabı

Bu minberin kırılmış iki büyük parçası halen İstanbulda Çinili köşk müzesinde mahfuzdur. Trabzon Valilerinden Merhum Sırrı Bey, Camiin bu kırık minber parçalarını toplatarak İstanbul'a Müzeye göndertmiştir. Bu parçalardan ikisi yan yana getirilerek süs bir kapı vücuda getirilmiş ve o suretle muhafaza olunmakta bulunmuştur (resimlere bakınız) [*].

[*] Doktor Rıza Nur, Türk Tarihi'nde (C. 5, s 301) Sinoptaki Alâüddin camii'nin mihrap ve minberine ait koyduğu bir resmin altına yazdığı bir yazıda «..... bir

Cami dahilinde ve şark tarafında bir çeşme varsa da halen muattal ve suyu da kesiktir. Camiin, şimal tarafında 12 metre irtifasında büyük bir dıvarla çevrilmiş 3061/7920 genişliğinde bir avlusu ve bu avlunun ortasında bir şadırvanı vardır. Camiin bu avluya açılmış beş kapısı vardır. Yine bu avlunun şarkı şimalisindeki köşede ve avlu dahilinde Candar Oğulları (İsfendiyar Zadelere) na ait bir türbe mevcuttur. Avlunun biri şarka, biri garba, diğeri de şimale açılmış üç büyük kapısı vardır. Bu kapıların üçünün de kenarları mermerden yapılmıştır. Şark tarafındaki kapı üzerinde hiç bir kitâbe olmayıp yalnız şimal ve garp tarafındaki kapıların üst kısımlarında kitâbeler vardır.

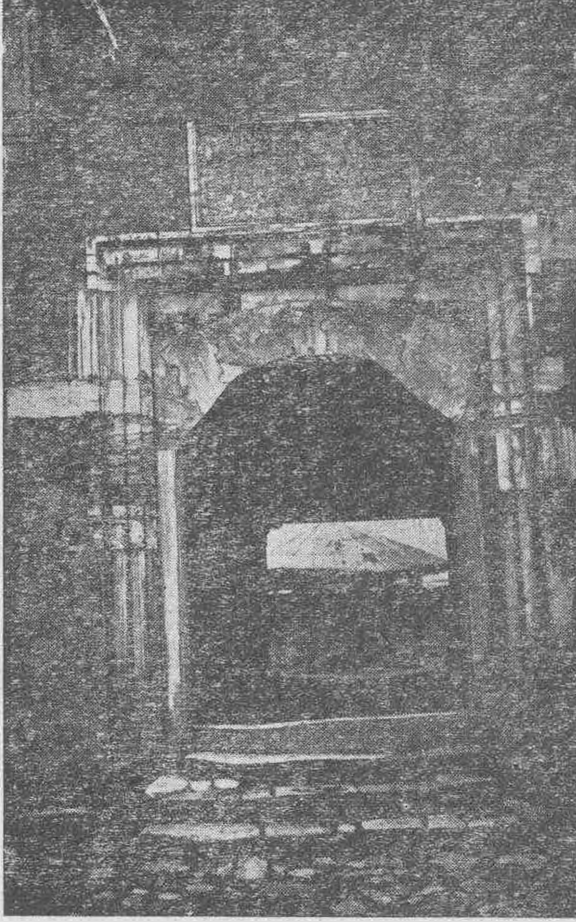
Camiin şimal kapısı balâsındaki kitâbe:

- (1) ذوقال رب او زعي ان اشكر نعمتك التي انعمت علي و علي والدي وان
اعمل صالحاً ترضيه
- (2) و ادخلني رحمك في عبادك الصالحين . خرق (٤) الخراجاً في سلك دعوة
عندك سليمان
- (3) علي فينا وعله الصلوات الرحمان فانك اجبت دعاء و حققت في فضلك رجاء
- (4) اللهم فلما جئت فينا في الاسم الطاهر فلا تفرق بينا في خلوص الضمير فان
رحمك
- (5) اعظم من كل مطلب واليك متوجه عبدك الضمير سليمان بن علي بن محمد
احسن الله عواقبه في
- (6) كلمة حق ترعه محقق في رحمك امه و اخلص لوجهك بينه و عمله في شهر سنة
ست وستين و سبعمائة

«Yalavacımız» ve kendesine rahmet olan Allah'ın senaları olan kulun Süleyman nebinin «Ey Tanrım, bana ve babamla anama ihsan buyurduğün nîmete şükredebeyim ve hoşlanacağın iyi işi yapayım diye ilham eyle ve beni rahmetinle salâh ebli kullarının arasına koy dedi» (âyet) yolundaki du'a dizisine katılarak sana du'a ediyorum. Çünkü sen onnn du'asına icabet ettin ve ricasını fazlunda gerçekleştirdin. Yarabbi, aramızı temiz adla (Müslümanlıkla) birleştirdiğin gibi gönüllerin busulunda ümmetçe aramızı açma. Çün-

de en mühimî minberin mermer kapısıdır. Müze Müdürü Halil Beyefendiye göre kapılar, Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde hep ahşaptı» diyor ki, bunun bu kısmı doğrudur. Sonrada da kendisi «mermerden kapı görülmemiştir. Bu minberin kapısının mermer olması Türk sanatında bir hadisedir» kaydını ilâve ediyor. Halbuki rahmetli Halil Ed. hem Eldem'in bize verdiği şifahi ve tahriri malûmat, bu minber parçalarından sadece süs olarak bir kapı vücuda getirilmiş olduğu şeklindedir. Bizim buraya koyduğumuz kapı resmine de bakıldığı zaman derhal göze çarpan te hazursuzluk, bunun sonradan minber parçalarından meydana getirilmiş süs bir kapı olduğunu pek açık surette göstermektedir.

kü rahmetin her istekten daha büyüktür. Rağbeti gerçek olan İslâm dininde âkıbetini Tanrı iyi adesi zayıf kulun Mehmet oğlu Ali'nin oğlu Süleyman sana yönelmiştir. Emeli rahmetindedir. Sana niyetini ve emelini arılaştır. Bu bina 666 yılının aylarında yapıldı».

Alâüddin Camii'nin şimal tarafındaki kapı ve üstündeki kitabesi

Altı satır üzerine tertib edilmiş olan bu kitabe orta bir selçuk neshiyle yazılmış olup $1,0 \times 1,5$ ebadındadır. Bu kitabenin evvelce zemini yeşil bir boya ile boyanmış olduğu sağ kenarında ve zeminin yazıları arasında görülen boyalardan anlaşılmaktadır. Bu kitabenin bulunduğu kapının tam karşısında Pervane Muinüddin Süleyman'ın hatırai fetih olarak yaptırdığı medrese (Alâüddin Medresesi) vardır.

Garp tarafındaki kapının balâsındaki kitabe:

787 tarihi taşıyan bu kitabe, Candar Oğullarından Celâlüddin-Kötürüm-Bayezid'in Alâüddin Camii'ni tamir ettirdiğine ait olup, Candar Oğulları asarı tarihiyesini anlatan mufassal etüdümüzde yazılmıştır. Oraya bakınız.

Bu kitabenin üstünde camiin 1851 (1267) tarihinde ve Abdülmecit Han zamanında mutasarrıf Tufan Paşa tarafından tamirine ait ayrıca şu kitabe de mevcuttur:

Alâüddin Camii'nin garp cephesindeki kapı
«Kapının üstünde Kötürüm Bayezid (altıda) ise Abdülmecit Han'a
(üstte) ait kitabeler görülmektedir»

- (1) شهنشاه جهان حضرت عبدالمجید خاں
وجودن جامع الخیرات قیلمش قدرت مولا
- (2) جهان ایچره منار شوکتی اول رتبه علی کیم
فادیلی اولور لبث فدکده الحم زهرا
- (3) او خاقاندر امام دین محراب خلافت کیم
دعای مسلمینه فرض عین اولدی عار آسا

- (4) بابیلدی جامع سلطان علاءالدین ساچوقی
بو خیر ایله ایدر روح علاءالدین عدن آرا
- (5) سلاطین قدیمه جامعن آباد ایشدیکه
بوله فیض حمید شو کتندن زب و فر دنیا
- (6) اذان سیت آتامن ایشدکده قولی زبور
ایکی مصرعه بر تاریخ (زیی) ایلدی املا
- (7) بابیلدی معبد سلطان علاءالدین سینوده
زهی بو یلده بی سلطان عالم قیلدی نو احیا

Yine bu cami'in içkapısının iç tarafı üstünde şu kitâbe mevcuttur:

- (1) عمر
- (2) هذا المنبر والمحراب والمسجد
- (3) سلطان اسفندیار بن بایرد
- (4) ثلث وثلاثین وثمانمائة
- (5) سنه

«Bayezid'in oğlu Sultan İsfendiyar, 833 yılında, bu mescid ile mihrap ve minberini imar ettirdi.»

0,20×0,20 ebadında olan bu kitabe, küçük kıtada ye armut şeklinde mermer bir levha üzerine girift bir nesihle yazılmıştır.

III

MEDRESELER

Süleyman Pervane Medresesi (Alâüddin Medresesi)

Anadolu Selçukî hükümdarlarından dördüncü «Kılıç Aslan» ile ikinci «İzzüddin Keykâvus» arasında vukua gelen dahili savaşlar esnasında Trabzon Rum İmparatoru Birinci Manuel, Selçuk sultanlarının bu mücadelelerinden istifade ederek Sinop'u zaptetti (659/1261). Bu suretle Sinop, tekrar bu imparatorluğun eline geçti. Sinop'un bu istilâsı, Konyayı düşündürdü. İstirdadı için askeri tedarikâta tevessül edildi. Bizzat Dördüncü Kılıç Aslan'ın riyaseti altında toplanan bir mecliste, Selçukî veziri «Münüddin Süleyman Pervane» Sinop'u Rumların elinden geri almağa memur edildi. Süleyman Pervane, Niksar, Samsun ve Danişmendiye vilâyetinden (Tokat ve havalîsi)

topladığı dört bin kadar askerle Trabzon İmparatorluğunun eline düşmüş olan Sinop'un istirdadına koştı. Pervane'nin bidayette karargâhı askerisi, Boyabada tâbi ve Kızılırmak kenarında vaki «Durağan» idi. Pervane önce, Sinop'u karaдан epeyce tazyik ettiği halde muvaffak olamadı. Bilâhara gemiler tedarik edip içine bin kadar asker koyduktan ve bu suretle denizden de muhasara ve tazyik eyledikten sonra kaleyi nihayet zapta muvaffak oldu (661/1262). Süleyman Pervane'nin bu muhasarası iki yıl kadar devam etmiştir.

İşte, Muinüddin Süleyman Pervane tarafından Sinop'un bu muhasara ve müstevililer elinden istirdadı hâtırası olarak şehir dahilinde bir medrese inşa ettirilmiştir. Pervane tarafından yaptırılan bu medrese, gerek Evkaf kayıtlarında ve gerek halk ağzında, tabii yanlış olarak, Alâüttin Medresesi adı altında maruftur. Sinop'ta Selçukîler zamanına ait olup günümüze kadar mevcudiyetini muhafaza eden tarihî eserler arasında, mühim bir vakanın hâtıra ve vesikasını saklamış olan bu ilim müessesesi, Ulucami (Cami-i kebir) in hemen arkasında kâindir. Kesme taştan yapılmış olan bu binanın cenup tarafındaki cephesinde kenarları mermer sütunlu genişçe bir avlusu olup bunun iki tarafında on altı hücre mevcuttur.

Avlunun ilerisinde ve tam kapının karşısında bir eyvan vardır ki, burası medresenin 1307 senesinde yapılan tamirinde derslane haline ifrâğ edilmiştir. Bu eyvanın sağ ve sol taraflarında iki küçük kapı mevcuttur. Sağ taraftaki kapıdan, Muinüddin Süleyman Pervane'nin torunu ve Mesut Çelebi'nin oğlu «Gazi Çelebi»nin (vefatı: 722/1322) kabri bulunan 7×8 metre genişliğinde küçük bir bahçeye girilir. Medrese avlusunun ortasında bir de şadırvan vardır. Bu medresenin, mimarî bakımından büyük bir kıymeti yoktur. Yalnız yukarda da kaydettiğimiz gibi, Anadolu Selçukîleri tarihine ait mühim bir vakanın vesikasını havi olmak bakımından pek mühim bir değeri vardır.

Medresenin sokak kapısı balâsında, üçken şeklinde ve etrafı nakışlarla müzeyyen mermer bir taş üzerine mahkûk, aşağıdaki kitabe mevcuttur:

- (1) يعون الله وحسن نويته
- (2) لما تيسر فتح مدينة سينوب حياها الله
- (3) عن البوار من ايدى الكفرة الفجار بسى
- (4) العبد المفتقر الى عفو الله المستمسك بالعمرة
- (5) الوثقى المتعصم بكلامه التين ابى المعالى والمفاخر
- (6) سليمان ابن على ابن محمد احسن الله لعملاقه امره بعمارة هذه
- (7) المدرسة المباركة واتفق اتمامها فى شهر سنة احدى سنين وسماه

«Allah hüsnü âkibete mazhar etsin. Dini mübine dört elle sarılan ve Allah kelâmına uygun bareket eden, Allahın affına nubtaç, sahibî maali ve

meşahir, Mehemmet Oğlu Alp'nin oğlu, Süleymanın gayretiyle Sinop şehrinin facir kâfirlerden alınması işi müyesser olunca mumaileyh bu mübarek medresenin yapılmasını emretti. Burasının tamamlanması 661 yılının aylarına tesadüf etti».

Bu kitabe, yedi satır üzerine mürettep olup beş milimetre kalınlığında ince bir Selçuk neshi ile kabartma olarak yazılmıştır. Kitabeden, Sinop'un Selçukî sultanı Birinci İzzüddin Keykâvüs tarafından fethinden (611/1214) elli yıl kadar sonra bir istilâya uğradığı ve (661/1262) senesinde vezir «Muinüddin Süleyman Pervane» eliyle müstevlilerden geri alındığı ve fetih hâtırası olarak da bu medresenin inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır [*].

Sinop, Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından işgal edildiği zaman, İçkaledeki Türk kuvvetleri bu işgale karşı uzunca zaman mukabele etmişler ve içeri elden kuvvet erişinceye yani, Süleyman Pervane yetişinceye kadar müdafaayı temin eylemişlerdir. Rumlar, bu esnada kale haricindeki Türk eserlerini yıkıp yoketmişlerdir. Hattâ, Alâüddin camii bu esnada tahribe uğramış olan eserler arasındadır. Bu cami, istirdattan sonra ilk olarak Süleyman Pervane ve sonraları da Candar Beyleri tarafından mütaaddit defalar tamir edilmiştir ki, buna ait camiin muhtelif yerlerinde kitabeler mevcuttur.

Sinopta Selçukîler devrine ait bugün bu «Pervane — Alâüddin — Medresesi»nden başka bir medrese mevcut değildir. Yalnız, ortada bugüne kadar kalabilmiş olan parçalarından ilk fetih yıllarında yapıldığı anlaşılan ve bir medrese tâkı için yazıldığı musarrah bulunan iki kırık kitabe parçası mevcuttur. Bu kırık iki kitabeden bir parçası, Sinop askerlik şubesinin sancak direği dibindeki divarın üstünde, öteki parçası da Süleyman Pervane madresi dahilinde vücuda getirilen memleket müzesinde saklıdır. Bir medrese kitabesi olan bu iki kırık ve ayrı parçanın yanyana getirilmesiyle meydana gelen şekli aslisi bervechi atidir:

(1) امر بعمارۃ هذا المدسۃ فی ایام السلطان المعظم ||| ظل الله فی العالم

عز الدنيا والدين ابو الفتح ||| ||| ||| ||| (Kırık)

(2) العبد الضعیف المقتدر الی راحة ربه عبدالرحمن بن ||| صور اعز الله

انصاره وفي غفر الزائرین اقدما ||| ||| ||| ||| (Kırık)

(Kitabe noksan-olup, tam bir mâna ifade etmemesi bakımından tercümesi verilememiştir).

Heyeti umumiyesi 2,65 × 0,50 ebadında ve 1,5 santimetre kalınlığında kaba ve kalın bir Selçuk neshi ile güzel bir mermer taş üzerine yazılan işte bu büyük kitabenin (1) numara ile kaydedilen ve ilk satırları muhtevi olan parçası arkerlik şubesinin sancak direği altında, (2) numara ile göste-

[*] Süleyman Pervane namına 666 tarihli bir kitabe de, bu medresenin tam karşısında ve Camii Kobir'in şimal kapısı üzerinde mevcuttur (Bak: Kısım II).

rilen ve en son cümleleri muhtevi bulunan parça da memleket müzesinde saklı olan kısımlardır.

İzzüddin Keykâvüs tarafından Sinop'un zaptından sonra şehrin imarına başlandığı, şehre her taraftan hocalar gönderildiği, medrese inşa edildiği, kilisenin cami yapıldığı hülâsa, idarî ve dinî tesislerin vücuda getirildiğini tarihî kaynaklardan öğreniyoruz. Fikrimizce, Cami-i Kebir, ilk zamanlarda kiliseden mübeddel olmak muhtemeldir. Medreseye gelince; bunu da şu suretle izah etmek istiyoruz:

Sinop, 1261 (659) da Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından tekrar istilâ edilmiş, bu istilâ iki üç yıl kadar sürmüş, bu sırada ancak İçkale, buna uzun zamanlar mukabele ve mukavemet etmiştir. Rumlar, İçkale haricinde, yani şehir dahilindeki Türk eserlerini yıkıp harap etmişlerdir. Hattâ Alaüddin Camii olarak anılma ve dahilî mimarisi bakımından Konya Selçuk eserlerine çok benzeyen Ulu Camii'nin de Selçukîlere âdiyetini gösteren bir kitabesi bugün mevcut değildir. İşte şehir içinde bugün ilk fetih zamanlarına ait eserlere, kitabelere tesadüf edilmemesi ancak bu suretle kabili izah-
tır. Selçukîlerin Sinoptaki ilk devirlerine ait bütün kitabeler sadece İçkale dahilinde görülür. Sonra bu medrese kitabesindeki « من الدنيا والدين أبو النجیح » , Birinci İzzüddin Keykâvüs'ün unvanlarından. Binaenaleyh, bu medresenin kiliseden mübeddel olan Cami-i Kebir civarında ve şehir içinde yapılmış olmasını kuvvetle tahmin edebiliriz.

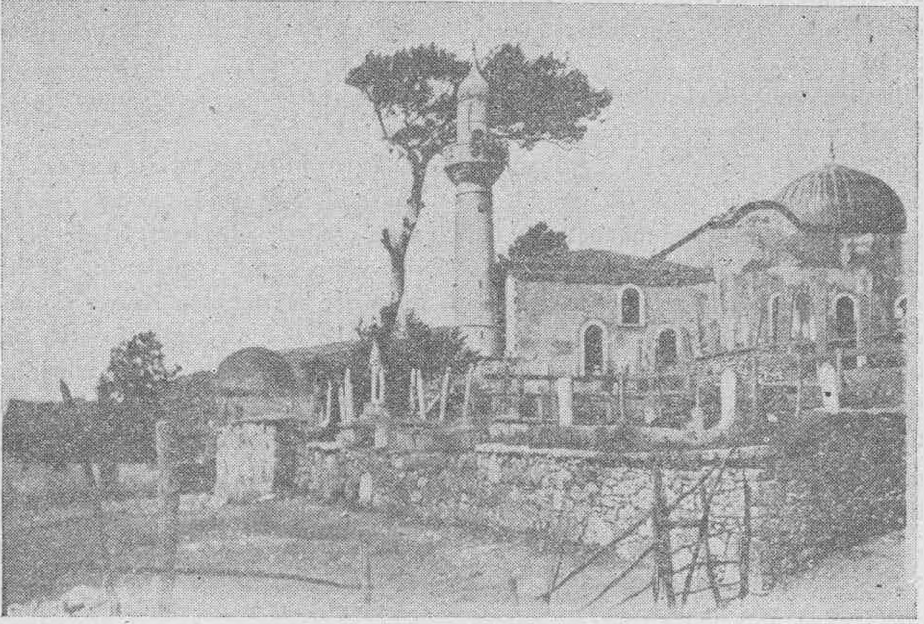
IV

TÜRBELER

Tayboğa Türbesi (Seyyit Bilâl Türbesi)

Bu türbe, Sinop'un doğu tarafında ve kasabaya on beş dakika uzakta Ada üzerinde bulunan «Cezayirli Ali Paşa Camii» nin sol tarafında kâindir. 8,50 tulünde, 10,85 genişliğinde tek kubbeli bir binadır. Türbe, gerek evkaf kayıtlarında, gerek halk arasında yanlış olarak «Bilâli Habeşi Türbesi» adıyla maruftur. Halbuki, bu türbenin, sanıldığı gibi «Bilâli Habeşi» ile hiç bir alâka ve münasebeti yoktur. Bir kere «Bilâli Habeşi» Şam'da ölmüştür ve müşarünileyhin, Arapların Anadolu istilâlarında bu taraflara kadar geldiğini tevsik hattâ izah eden bir gûna tarihî bilgi mevcut değildir. Bunu, Sâlim Tezkiresinde (S. 221) zikredildiği gibi «Buharadan gelme ve Kutb-ül Ârifin Seyyid İbrahim Bilâl» olarak kabul etmek de biraz müşküldür. Çünkü, bunu teyit edecek elde yine tarihî bir belge yoktur. Bu zatın, Gerze'de Cete Sultan köyünde gömülü «Mehmet Caca Bey» ile kardeş olduğu hakkındaki rivayet, belki Türk ümerasından biri olduğunu ispata yaraması bakımından daha çok dikkate şayandır. Bilindiği gibi «Çaça» veya «Caca» bir Türk adıdır.

İkincisi, camiin kapısı üzerinde, zemini yeşil ve yazıları sarı boya ile boyanmış, eski Selçuk neshinin en karakteristik bir örneği olan şu kitabe vardır:

Tayboğa türbesinin ve Ali Paşa camii'nin dışardan görünüşü

(1) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَالدِّیْنِ اَوْتُو الْعِلْمِ دَرَجَاتٍ
(2) لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیْكَ لَهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ

«Esirgiyen, koruyan Tanrı'nın adiyle (Kendilerine) ilim verilenleri (Tanderecelerle yükselisin yoktur tapacak Çalap'tır ancak; tektir o, yoktur ortağı; Tanrı'nın yalavâcudur Muhammed).

Bu böyle olmakla beraber, Türbe içinde yatan ve Tayboğa'nın oğlu «Emir Beygelmiş» tarafından babası için yaptırılan sanduka kitabesinden Türbenin Tayboğ'ya ait olduğu, açıkça yazılıdır. Bize göre, bu küçük cami de, türbe ile beraber önce Emir Tayboğa tarafından yaptırılmış, fakat sonradan muhtelif devirlerde birçok tamir görmüştür.

Kapısı «Ali Paşa Camii» nin içinde olan bu türbe dahilinde biri sağda büyük ve tahta (ki, Seyyit Bilâl'e ait olduğu sanılan sandukadır), değerleri — ikisi kitabesiz olmak üzere — solda mermer üç sanduka mevcuttur. Kenarları kafesle çevrili olan ve «Seyyit Bilâl» e isnat edilen bu kitabesiz tahta sandukanın sol tarafında ve hemen yakınında, Selçuk tarzında yapılmış yekpare bir mermer sanduka mevcuttur. Zemini yeşil boyalı olan bu mermer anduka, sağ ve sol yüzleri, şerit vari uzanmış, ikişer satırlık kitabeleri havidir. Mezkûr sandukanın sol taraf yüzünde aşağıdaki kitabe makûttur:

Tayboğa (Seyyit Bilâl) türbesinin içinden bir görünüş

- (1) اللهم اغفر لصاحب هذه التربة الامير طاي بوغا بن ايلبشمش بن حقاد بن اغليك ن ابى بكر خواجه المعروف بش بك
(Kırık olması hasebiyle bir kelime okunamamıştır)
- (2) امر بعمارة هذا المقام الامير بيكلمش بن المرحوم طاي بوغا فى تاريخ شهر رجب سنة تسع وسبعين وستماية

«Ey Tanrım, bu türbenin sabibi Yaş Bey diye anılan Hoca Ebu Bekir oğlu Oğul Bey oğlu Ilbasmış'ın oğlu Emir Tayboğa'yı mağfiretine mazhar et. Rahmetli Tayboğa'nın oğlu Emir Beygelmiş 697 yılı recep ayı tarihinde bu makamın imarını emretti».

Sandukanın sağ tarafında ise, yine şeritvari ve iki satır üzerine müret-tep olmak üzere meşhur «ابوالفتح البستى»nın Nûniye'sinden alınma şu A-raçça manzume:

- (1) زيادة المرم فى دنياه نقصان — و ربحه غير محض الخير خسران
وكل وحدان حظ لا ثبات له — فان معناه فى التحقيق فقدان
- (2) يا عامراً لحراب الدهر مجتهداً — بالله هل لحراب العمر عمران
دع القوادى عن الدنيا وزينتها — فصفو ها كدر والوصل هجران

«Dünyasında insanın artırdığı, eksiklikten başka bir şey değildir; öz bayırdan gayrı, kazancı da hüsraban ibarettir. Flde edilen her sene, kökü

olmayan bir taddır. Çünkü mânası, hakikatte yokluktur. Ey çabalaya çabalaya dünya yıkıntılığını onaran, Tanrı hakkı için söyle, ömür yıkıntılığı için bayındırlık var mıdır? Dünyadan ve onun süsünden el çek. Önünde sonunda duruluğu bulanıklıktır; kavuşma ise ayrılmadır.

Yazılıdır. Her iki kitabe de 1,90 tülünde ve 0,23 arzında beş میلی-metre ince bir Selçuk neshiyle yazılmıştır. Bu sandukanın sol tarafında küçük ve onun solunda da büyük ve kitabesiz iki sanduka daha mevcuttur ki, bunların da yine bu âileden iki zata ait olması çok muhtemeldir.

Hülâsa yukarki Sanduka kitabesinin pek sarıh olan kayıtlarına göre, bu türbenin İlbasmış'ın oğlu «Emir Tayboğa» ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Hattâ mesçidin önce Tayboğa tarafından yapıldığı, ancak son devirlerde Ali Paşa tarafından onarılmış olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Tayboğa, Sinop ve havalisinde bulunan «Çepni» oymaklarının ulusu, yani Beyi idi. Süleyman Pervane'nin Sinobu istirdadından (661 — 1262) sonra Canit Tekfürü, bir aralık, yine Sinoba kadırgalarla hücum etmiş, fakat Çepni Türklerinin kahramanca mukabele ve mukavemetleri üzerine, nevidâne geri dönmüştü. Karaman Oğlu Mehmet Bey tarafından Selçuk tahtına oturtulan (20 Zilhicce 676) Cimri «Gıyasüddin Siyavüş» nin katli üzerine Konya'da bir şenlik yapılmıştı (21). İşte, Tayboğa, bundan iki gün sonra Canit Rumlarının yenilip defedildiği haberini, Selçuk Hükümdarı Üçüncü Gıyasüddin Keyhüsrev'e götürmüş ve Sultan tarafından mükâfata mazhar olmuştur.

Gazi Çelebi Türbesi

Muinüddin Süleyman Pervane'nin 1 Ağustos 1277 tarihinde Abaka Han tarafından idamını mütaakıp Sinopta bir hükümet kuran Pervane Oğullarının son hükümdarı olan Gazi Çelebi, Mühezzebüddin Mesut Çelebinin oğludur. 1300. (700 H.) de babasının ölümü üzerine yerine geçti. Gazi Çelebi, yakın zamanlara kadar, Selçuk Hükümdarı İkinci Gıyasüddin Mesut'un oğlu sanılıyordu. Bazı vakfiyelerin münderecatına atfen, Gazi Çelebinin asıl adının Sultan Altınbaş olduğunu ve 1335 (756) tarihinde öldüğünü Amasya müverrihi merhum Hüseyin Hüsameddin beyan etmekte ise de (Tarihî Osmanî Encümeni Mecmuası, yıl 1341, sayfa 305) Gazi Çelebinin mevcut kitabesine ve malûm olan ölüm tarihine göre, bunun doğru olacağı meydandadır.

Tarihler, Gazi Çelebinin hükümete geçtiği zaman geniş bir ülkeye sahip bulunduğunu; hattâ. İlhan tarafından verilen bir Yarlığda «kalemrev-i hükmünün Anadolunun hemen nısfına şamil olduğunu» kaydederlerse de, vakaların cereyan tarzı, hakikatte onun hükümet şahsının Sinoba inhisar ettiğini, hükmünün de bu şehirden öteye geçmediğini göstermektedir. Bir müddetten beri siyasi karışıklıklara sahne olan Anadolu, bu devirde, artık büsbütün İlhanilerin nüfuz ve hâkimiyeti altında idi. Bu bakımdan, Gazi Çelebi karadan harblerle uğraşmanın—esasen tehditlerine uğradığı— İlhan-

lerin gayzını ve bunun ise kendisi için felâketi mucip olacağını bildiğinden Karadenizin şark ve şimal sahillerinde bulunan Rumlarla Cenevizlere karşı seferberle meşgul oldu, bunlarla muvaffakiyetle deniz muharebeleri yaptı.

Bu hususta müverrih Âli, Künhül — Ahbar (Rüknü rabi', cüz-ü evvel, sayfa 22) adlı meşhur eserinde: «Gazi Çelebi Sinop iskelesinde olurdu. Gemiler yaptırıp Rus ve Çerkese ve Kefe mütemelliki Efrenc-i nâkese (Cenevizlilere) gazadan hâli değil idi», demektedir. Filhakika Gazi Çelebi, Sinop'ta 22 yıl kadar süren hükümeti esnasında, gerek Rumların ve gerek Cenevizlerin eski tecavüzlerini kırmış, onları sindirmişti. Hele cenevizler, Gazi Çelebi ile hoş geçinmenin lüzumunu tamamiyle anlamışlardı. Bir aralık Cenevizlerle bozuşan Trabzon Rum İmparatoru, Gazi Çelebiye, Sinoptaki Ceneviz Ticaret evlerinin yıkılması için tehdit ettiği halde onun buna hiç ehemmiyet vermemiş olduğunu garp kaynakları kaydederler.

Maruf Arap seyyahi İbni Batuta'ya göre, Gazi Çelebi fevkalâde şeci ve ikdam sahibi idi. Denizcilikte büyük bir mahareti vardı. Fakat, bu güzide hasletlerine rağmen fevkalâde esrarkeşti. Gazi Çelebi, bir gün avda bir geyiği kovalarken, bir ağaca çarpıp öldü (722 — 1322). Gazi Çelebinin erkek evlâdı olmadığından, ölümünde kızı bir müddet babasının yerinde bulundu ise de o zaman Kastamonuda hükümet süren Candaroğlu Süleyman Paşa, Sinop'ta hüküm süren karışıklık dolayısıyla Trabzon Rum İmparatorunun bu şehri işgal edebileceğini düşünerek, Sinobu derhal kendi ülkesine ilhak etti (723/1323). Buraya vali olarak da oğlu İbrahim Beyi gönderdi. Sinoba bir zamanlar Hatun İli denilmiş olması ihtimal, bu şehrin bir müddet için Gazi Çelebinin kızı elinde bulunmasından dolayıdır.

Gazi Çelebinin türbesi, büyük dedesi olan «Muinüddin Süleyman Pervane» nin Sinop'ta yaptırdığı medresenin sağ taraf bitişindeki küçük bahçe içindedir. Buraya medrese dahilinden ve küçük bir kapıdan girilir. Kabrin bulunduğu bu mahallin önceleri üstünün kapalı olduğu medrese duvarının kenarındaki izlerden anlaşılmaktadır.

Gazi Çelebinin mezar taşı Selçuk tarzında yapılmış uzun bir mermer sandukadan ibarettir. Bu sandukanın baş ve ayak taşlarında, Gazi Çelebinin ve babasının adıyla kendi ölüm tarihi yazılıdır.

Sandukanın baş tarafında:

- (1) چلی
- (2) هذا قبر غازي
- (3) طاب الله نراه بن مسعود چلی

Ayak tarafında da:

- (1) في تاريخ سنة
- (2) ابي وعشرين وسبعماية

kitabeleri mahkûktur.

«Bu kabir, yedi yüz yirmi iki yılında ölen, Mesut Çelebi oğlu, Gazi Çelebinindir. Allah, mahasını (toprağını) hoş etsin». Yine bu sandukanın

sağ ve sol yüzlerinde şeritvari ve çok güzel bir sülüs hattıyla yazılı aşağıdaki duaî cümleler de mahkûktur:

- (1) الهى لست للقردوس اهلاً || ولا اقوى على النار الحميم
 (2) فهب لى زلتى واعمر ذنوبى || فاك ظافر الذنب العظيم

«Allahım ne olurdu cennet sakinlerinden olaydım ve cebennem ateşine büküm süreydim. Ufak tefek suçlarımı geçiştir, günablarımı bağışla. Şüpbe yok ki sen büyük suç bağışlayıcısın». Gazi Çelebinin yukarda anlattığımız medfenini ihtiva eden bahçe içinde, kabrin sağ tarafında, taşlarla örülmüş bir mezar daha vardır. Bu mezarın baş ve ayak şahideleri yarıdan fazla kırıktır. Ayak taşında yazı izleri görülmekte ise de taş, harici tesirle çok aşınmış olduğundan okunması mümkün değildir. Bu kabrin, Gazi Çelebi'nin kızına ait olmasını, şimdilik zayıf bir ihtimalle, kabul edebiliriz. [Sinop'ta Per-vane oğulları hakkında fazla tafsilât için bakınız: «Tarihten sesler», sayı 15].

V

Çeşmeler

Aslan Çeşmesi
 (688/1289)

Kasabanın şimal tarafında ve Aslan Camii'nin garbı cenubisinde bulunan bu çeşme, mevcut çeşmeleri en eskisi olup 2,80 metre uzunluğunda ve 3,60 metre genişliğindedir. Mimari bir kıymeti yoktur. Çeşmenin biri garp cephesi balâsında, diğeri şimal cephesi üzerinde, aşağıdaki iki kitabe mevzu bulunmaktadır. Aşağıdaki kitabelere göre çeşme (688-1289) da Osman oğlu İbrahim adında biri tarafından yaptırılmış ve (1157-1744) yılında da Boyabatlı Durmuş Molla tarafından tamir ettirilmiştir.

1) Şimal cephesi üzerindeki kitabe:

- (1) بعون الله تعالى وحسن
 (2) توفيقه عمر هذا العين
 (3) العبد الفقير الازهم بن عثمان
 (4) بن الحسن التقلبي في
 (5) شهر جمادى الآخرة سنة ثمان وثمانين وستماية

«Fakir Kul Tiflisli Hasan Oğlu Osmanın Oğlu İbrahim Yüce Tanrının yardımı ve tam yerinde düşen tevkifatıyla 688 yılı Cemaziyelâbir ayında bu çeşmeyi yaptırdım».

Bu kitabe âdi mermer bir taş üzerine 5 satır olarak yazılmıştır. Yazısı alelâde bir nesihdir. Ebadi 0,56×0,42 dir.

2) Garp cephesi üzerindeki kitabe:

- 1) قال الله تبارك وتعالى وجعلنا من الماء كل شيء حي
- 2) اوله بو چشمه نيك آني وافيه نوش ايدن جانلره صحتاً عافيه
- 3) سقى ايدوب بو چشمه نيك حزينه سنه اوردى بونىادى (بنىادى)
- 4) صاحب الخيرات مثلا دورمش بوى آبادى
- 5) فى شهر جمادى الاولى سنه سبع و خمسين ومائه والف

- 1) Yüce Tanrı her şeyi sudan diri kıldık buyurdu.
- 2) Ola bu çeşmenin âbî vâsiye, Nûş eden canlara sabban âfiye
- 3) Sa'y edüp bu çeşmenin haznesine(?) Urdu bünyadı...
- 4) Sâhib ül-bayrât molla Durmuş Boyabâdî
- 5) Cemadîlülâ ayında 1157 yılında.

Beş satır üzerine tertibedilmiş olan bu kitabe de âdi bir nesihle yazılmıştır. 0,50 × 0,85 ebadında olup altında «هذا الخط لأروغى مصطنى چلى» (Kavukçu Mustafa Çelebi) olarak kitabeyi yazanın künyesi mahkûktur.

Haşiyeler

1) Hüsamüddin Çoban Bey, o sırada Kayı Boyu'nun Başbuğu idi. Çoban Bey, Alâüddin Keykubad'a gerek Şahzadelîği ve gerek Hükümdarlığı zamanında tam bir sadakatle bağlanmış, hizmet etmiş olduğundan hükümdar tarafından kendisine mükâfat olarak Kastamonu tarafları iktâ edilmişti. Sonradan buraları onun evlâdına intikal etmiş ve bunlar da «Çobaniler = Çobanoğulları» adı altında Kastamonu ve havalisinde, uzun müddet hükümet sürmüşlerdir. 1309 yılında Candaroğlu Şecaüddin Süleyman Bey, son Çobanî Emiri Mahmud'u öldürerek burayı zaptetmiştir.

2) Kızıl Bey, Bayındır Boyunun Ulusu idi. Selçukî devletine büyük hizmetlerde bulunmuş bir zattır. Ankara'da yatar. Adına bir mahalle de vardır. Bay Hâmit Zübeyr Koşay'ın «Ankara Budun Bilgisi» adlı eserinde, bugün kaldırılmış olan, türbesinin bir resmi vardır. Bu türbe, şimdiki Ziraat Bankasının bulunduğu yerde idi (Bak: aynı eser, sahife 20, Ankara Halkevi yayımlarından 1935).

3) Minşar kalesi, Malatya civarındadır. Yakut-ı Hamevî «Mucem ül-Büldan» ında:

«المنشار، بكنتر أوله بلفظ المنشار الذى يشق
الحشب و هو حصن قريب من الفرات»

Mimin esresiyle. Odun kesilen, yarılan destere, bıçkı demektir. Bir de, Fırat nehrine yakın bir kalenin adıdır» diyor. Mercî Dâbîk muharebesinden sonra Birinci Selim'in eline geçen kalelerden biridir (Tac üt-Tevârih, c. 2).

«Kezerpırıt»ın tam olarak mevkii belli değildir. Burada Pırt, Esmenice kale demektir. Yalnız Divanı Humayûn mühimme defterlerinde 1500 (979) tarihli bir vesikada Malatya Sancağı nahiyelerinden biri (Kederbit) olarak yazıldığı gibi Malatya'nın tahrir defterinde de Kederbit nahiyesinin birçok köyleri gösterilmiştir. Bundan Kezerpırıt'ın da Malatya havalisinde vâkı bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

4) Tarihler bu adamı, hep birden, Canit Tekfürü olarak yazarlar. O zaman gerek Samsun (Canik) ve gerek Sinop, Trabzon Rum İmparatorluğuna bağlı birer şehir ve İmparator da «Aleksi Komninos, I» idi (1200-1222). İmparator Aleksi'nin her hangi suretle esir edildiğine dair tarihi bir kayıt yoktur. Muhtasar Selçuknâme-i İbni Bibî'de «Canit Tekfur» diye yazılı olan ve o sırada Sinop'ta esir edilen bu adam, hakikatte İmparatorluğun Sinop Vâlisinden başka bir kimse değildi. Tarihte «Canik ili veya Canik illiği» diye anılan yer, Batıdan Sinop havalisine kadar uzanan bir saha idi. Fakat Kızılırmak, bu sahayı ayıran tabii bir sınır gibiydi. Bizim eski tarihçiler bu hususta pek umumî bir kayıt kullanmışlar, Paflagonya'ya dahil olan Sinop ile Pont kıtasında bulunan Canik-Samsun'u bir bölge olarak göstermişlerdir.

5) Değerli Selçuk ümerasından biri olan ve bu sırada Kayseri Hâkimi ve şahnesi bulunan Celâlüddin, Pervanecilik (Baş mabeyincilik) hizmetinde de bulunmuştur.

6) Alâüddin Keykubat, hükümdar olduktan biraz sonra Zeynüddin Beşare, Bahaüddin Kutluğca ve Emir-i Meclis Mübarizüddin Behramşah'ı tevkif ve idam ettirmiş, evlerini mühürletip mallarını da müsadere eylemiştir.

7) Sinop'u Candar Ogullarından Osmanlılar da bu şekilde bir barış ile teslim almışlardır.

8) Muhtasar Selçuknâme-i İbni Bibi, S. 54-59, Leide. T. I. Brill 1902.

9) Eski türkçe'de İçkaleye «Erk» veya «Ahmedek?» derler. Osmanlılar zamanında buna «Bâlâhisar» da denilmiştir. İçkale, bir kalenin harici surları içine yapılan daha metin ve küçük kaledir ki, burası son mukavemet yeridir. Türk kaleciliğinde buna bilhassa ehemmiyet verilmiştir. Bizans veya Romalılar da bunu göremiyoruz. Ş. Sami bu kelimeyi «Erek» suretinde harekelemiştir.

10) Gerek Antalya, Alâiye'nin ve gerek Sinop'un hinterlandında, o devirlerde olduğu gibi, bugün dahi çeşitli ağaç cinslerini havi geniş ve zengin ormanlar bulunmaktadır. Buralardan gemi vesaire için devlet hesabına kereste temini Osmanlılar devrinde de devam etmiştir. Osmanlı Divan defterlerinde bu yolda birçok vesikalar görülür.

11) «Sinop Tersanesi» şimdiki parkın bulunduğu yerde idi. Burada, son zamanlara kadar, gemi inşasına ait olan kalın kızakların parçalanmış küçük enkazı bulunuyordu.

12) Mihrîdat'a ait olan bu sarayın, Kefefi mahallesinde Seyyit Bilâl'e giden yolun sol tarafında, bugün yalnız kalın tuğlalarla örülü geniş duvarlardan ibaret olan bakıyyesi hâlâ durmaktadır.

13) İçkalenin Batı tarafında bulunan Romayik beden ve kemerler hâlâ eski şeklini muhafaza etmektedir.

14) Kumluk, tam berzahın üzerindeki yerin halk arasındaki adıdır. Burası yirmi yıl önceye kadar mezarlıktı. Aynı yerde, zemini mozaıklı bir mâbet kalıntısı da vardı. Şimdi burada metruk kibrit fabrikası bulunmaktadır. Fabrikanın yapılışı strasında bu sahada kazılar yapılmış ve lâhitler, küçük heykeller, küpler, göz yaşı şişeleri, Bizans ve Romalılar devrine ait bazı kitabe taşları gibi birtakım tarihî eserler meydana çıkmıştır. Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) eski Hars müfettişlerinden müverrih ve nümismikat rahmetli Ahmet Tevhit'in nezareti altında toplanan bu eserler, bugün Ankara Müzesinde saklı bulunmaktadır.

15) Değerli tarihçilerimizden Bay İsmail Hakkı Uzunçarşılı «Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal» adlı eserinde (S. 124), Bay Hüseyin Hilmi'nin «Sinop Kitâbeleri» ni mehzaz göstererek kale kitabelerinde adları geçen Selçukî ümerasından bahsederken, bunu = نكیده (Nikide) şeklinde kaydetmektedir. Halbuki bizim Zeynüddin Beşareye ait görüp okuduğumuz kitabede bu isim bir kere, açık olarak (نقيطة = Nakiyte) şeklinde yazılıdır. İkincisi «Sinop Kitabeleri» nde Beşare Beye ait kaydedilen kitabede (نقيطة) kelimesi zaten yazılı değildir. Üstadın buna zâti bilgisine, eski bazı eserlerde Niğde'nin (نكیده = Nikide) suretinde yazılı olmasına göre ilâveten yazdığını sanıyoruz.

16) Kitâbelerde geçen «رهان أمير المؤمنين = Halife (امير المؤمنين) nin ulağı» tâbiri, Selçukî Sultanlarına Bağdaddaki Abbâsî Halifeleri tarafından sureti mahsusada tevcih olunan bir unvan idi.

17) Kitâbelerde geçen «عمر» yahut «عمر» veyahut «عمارة» kelimeleri hep mamur ve abadan kılmak mânasına gelir. Mamafih Epigrafyada çok kere doğrudan doğruya bir binayı inşa ve tesis etmek mânasını dahi anlattıkları gibi harabolmuş mevcut bir binayı yeniden ihya ve tamir etmek mânalarını da ifade eder. Bazan Vâkıflar kitabelerine açıkça «انشاء» veya «عمر» veyahut «اسس» tâbirlerini hakkettirirler ki, bu halde binanın ve vakfın kendileri tarafından inşa ve tesisi olduğuna hiç şüphe bırakmaz.

18) Kitabede adı geçen Simre, Vezirköprü ilcesinin Kuzeydoğusunda eski ve mamur bir şehir idi. Bugün küçük bir köy halindedir. Rahmetli Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin «Amasya Tarihi» nde Simre hakkında etraflıca bilgiler vardır.

19) M. Şakir, Sinop kitabelerinden basılı olmiyan birkaç metin, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnogrfyaya Dergisi, Maarif Vekâleti (Müzeler Umum Müdürlüğü) yayımlarından, Devlet Matbaası, sayı 1, 1933.

20) M. Şakir, Sinop kitabelerinden basılı olmiyan birkaç metin, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnogrfyaya Dergisi, Maarif Vekâleti (Müzeler Umum Müdürlüğü) yayımlarından, Devlet Matbaası, sayı 1, 1933.

21) Alelumum tarihî menbalarımızda yazılı olan «Cimri» sözü (Gıyasüddin Siyavüş bin İzzüddin) olduğunu iddia eden bu adamın adı veya lâkâbı değil, onun hakkında kullanılan müzeyyif bir sıfattır. Sonradan bu gibi şerseri zümreler hakkında tarihçilerimiz «Cimriyan» veya «Ecamire» gibi tâbirleri de kullanmışlardır.